

BIBΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ/ REVIEWS

N. Chomsky, Συντακτικές Δομές, Μετάφραση: Φ. Καβουκόπουλος, Εισαγωγή: Ειρ. Φιλιππάκη - Warburton Αθήνα 1991, Εκδόσεις Νεφέλη, σσ. 59 - 179.

Η μονογραφία αυτή του N. Chomsky η οποία υπήρξε τομή για τη γλωσσολογία, εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1957¹. Η μετάφραση στα ελληνικά είναι η μοναδική και έγινε 34 χρόνια μετά τη δημοσίευση του έργου (Σ.τ.μ.). Περιλαμβάνει τρία μέρη:

- α) εισαγωγή για το βιβλίο Συντακτικές Δομές του N. Chomsky γραμμένη από την Ειρήνη Φιλιππάκη - Warburton,
- β) μετάφραση του έργου από τον Φ. Καβουκόπουλο,
- γ) βιβλιογραφία, γενική και ειδική για τα ελληνικά, που επιλέχθηκε από τη Δ. Χειλά - Μαρκοπούλου.

Το βιβλίο αποτελεί την ιστορική βάση της Γενετικής - Μετασχηματιστικής Γραμματικής, η οποία στη σημερινή της μορφή απέχει πολύ από τα πορίσματα του 1957, αλλά διατηρεί τα θεμελιώδη αξιώματα της πρώτης εκείνης περιόδου.

Το ερώτημα που αναφέρεται με αφορμή την αναδίφηση στη μετάφραση αυτού του βιβλίου είναι κατά πόσον μπορεί να προσεγγίσει, να κατανοήσει – και ενδεχομένως να διδάξει – κανείς τη σύγχρονη μορφή της/μιας επιστήμης μεμονωμέ-

να στο χρόνο, χωρίς απαραίτητα να σκιαγραφήσει την ιστορική της εξέλιξη. Κατ' αναλογία είναι άραγε δυνατόν να κατανοήσουμε τις εξελίξεις της γεωμετρίας αγνοώντας θεμελιωτές της όπως τον Ευκλείδη;

Θα μπορούσε, δηλαδή, να υποστηριχθεί ότι τα δημοσιεύματα του Chomsky (1981, 1985, 1986 κτλ.) είναι αρκετά να δώσουν το εύρος και το βάθος της συγκεκριμένης θεωρίας στον κάθε μελετητή.

Αναμφίβολα, η υιοθέτηση της μιας ή της άλλης μεθόδου μελέτης είναι συνάρτηση του στόχου – πόσο δηλαδή θέλει κανείς να κατατοπιστεί ή να καταρτιστεί στη Γενετική - Μετασχηματιστική Γραμματική – , του χρόνου και της προσπάθειας που είναι διατεθειμένος να αναλώσει.

Η προσωπική μου άποψη κατατείνει στο άγγιγμα της κινητήριας δύναμης που εμπνέει και στηρίζει μια θεωρία εν τη γενέσει της και κατά συνέπεια θεωρώ τη μετάφραση των «Συντακτικών Δομών» ένα πολύ χρήσιμο βοήθημα. Κύρια σημεία του N. Chomsky στο βιβλίο αυτό είναι ότι μια γλωσσολογική θεωρία πρέπει να επιχειρηματολογήσει για να επιλέξει ανάμεσα σε διάφορες γραμματικές εκείνη τη γραμματική η οποία ερμηνεύει καλύτερα την παραγωγή των προτάσεων.

Κατά τον Chomsky, η «άριστη» γραμματική περιλαμβάνει, εκτός από τους Κανόνες Φραστικής Δομής, τους

1. Η μονογραφία επανεκδίδεται στα αγγλικά σε τακτά χρονικά διαστήματα από τη σειρά

Μετασχηματιστικούς κανόνες οι οποίοι υποδηλώνουν τη σημασιολογική συγγένεια διαφόρων προτάσεων (Βαθεία Δομή) και ερμηνεύουν τη δομική διαφοροποίησή τους (Επιφανειακή Δομή).

Αν ο αναγνώστης - ερευνητής συμμαρξίζει τις απόψεις αυτές, τότε οι Συντακτικές Δομές, αποτελούν, χρονικά και ουσιαστικά, σημείο εκκίνησης για να αιτιολογήσει τη μετάβαση από περασμένες φάσεις σε νεότερες και να κατανοήσει τις ραγδαίες εξελίξεις.

Σε γενικές γραμμές, ανεξάρτητα από το αν ο αναγνώστης παραδέχεται ή απορρίπτει τον Chomsky, τις «Συντακτικές Δομές» δεν μπορεί να τις αγνοήσει.

Επειδή η μονογραφία αυτή είναι πολύ συνοπτική, πυκνή σε νοήματα και τεχνικούς όρους, η εκτενής εισαγωγή της Ειρ. Φιλίππáκη - Warburton είναι πολύτιμη.

Η συγγραφέας με βιωματικό ύφος παρουσιάζει την αντιπαράθεση Δομισμού και Γενετικής Γραμματικής. Καταγράφει επιγραμματικά τα χαρακτηριστικά (σσ. ιγ' - ιδ') της επικρατούσας τότε σχολής του Αμερικανικού Δομισμού (Bloomfield, Hockett, Harris, Bloch):

- α) αυτονομία της γλωσσολογικής επιστήμης.
- β) προτεραιότητα του προφορικού λόγου
- γ) θεώρηση της γλώσσας ως επικοινωνιακού οργάνου (όχι οργάνου σκέψης) και ορισμός της ως συστήματος στοιχείων,
- δ) συστηματικός χαρακτήρας κάθε γλώσσας και απόρριψη της Καθολικής Γραμματικής.
- ε) προτίμηση της γλωσσολογίας στην περιγραφή και όχι τη ρύθμιση,
- στ) προτεραιότητα στη συγχρονική περιγραφή.

Στη συνέχεια, εντοπίζει κάποια αρνητικά στοιχεία του δομισμού:

- α) τυφλή προσήλωση στην ανευρετική μεθοδολογία, ώστε να προτιμάται μία περιγραφή που υπακούει σ' αυτήν ακόμα και αν τα γλωσσικά δεδομένα συγκρούονται ολοφάνερα (σ. ιη') μ' αυτήν.
- β) έμφαση στο κόρπους το οποίο όμως μπορεί να μη δώσει γλωσσικά δεδομένα κρίσιμα για την ανάλυση,
- γ) περιορισμός κυρίως στη φωνολογία και μορφολογία (σ. ιθ').

Τα παραπάνω αρνητικά στοιχεία οδήγησαν στην ανάγκη επαναπροσδιορισμού των στόχων της γλωσσολογίας, ανάγκη που κάλυψε η δημοσίευση των Συντακτικών Δομών, διάγραμμα των οποίων παρουσιάζει η Ειρ. Φιλίππáκη - Warburton με εύληπτο και συνοπτικό τρόπο. Ιδιαίτερα χρήσιμα είναι τα επιτυχημένα παραδείγματα από την ελληνική γλώσσα (βλ. παρ. 3, 4α, β, 8, 9, 27 και 33) και τα δεντρικά διαγράμματα 5, 7α, β, 11, 12. Με αυτό τον τρόπο γειώνεται η αφηρημένη μορφή της θεωρίας των «Συντακτικών Δομών» στα ελληνικά και υποβοηθείται ο αναγνώστης, ο οποίος ενδεχομένως να συναντήσει δυσκολία στην παρακολούθηση -- ακόμη και σε μετάφραση -- των τεχνικών σημείων της.

Χαρακτηριστικά η πολυπλοκότητα του κειμένου και η ανεπαρκής αντιστοιχία ορισμένων συντακτικών μορφών (π.χ. *gerund*) ανάμεσα στην ελληνική και την αγγλική γλώσσα αναγκάζουν τον μεταφραστή να χρησιμοποιεί άλλοτε ελληνικούς και άλλοτε αγγλικούς συμβολισμούς (π.χ. - ing).

Το δευτερο μέρος του βιβλίου συνίσταται στη μετάφραση της μονογραφίας από τον Φ. Καβουκόπουλο. Δείγματα της ικανότητάς του στη μετάφραση και στην επιμέλεια των κειμένων γνωρίζουμε από τη μακρόχρονη συνεργασία του με τη γλωσσολογική σειρά του εκδοτικού οίκου Νεφέλη.

Θα μπορούσε κάποιος να παρατηρή-

σει ότι όποιος ενδιαφέρεται να μελετήσει ένα τόσο ειδικό σύγγραμμα θα ανατρέξει στην πρωτότυπη αγγλική έκδοση. Αλλά πρέπει να παραδεχθούμε ότι μια επιτυχημένη μετάφραση πλουτίζει την ελληνική βιβλιογραφία, εισάγει ομαλά τον Έλληνα φοιτητή σε δυσνόητες περιοχές και εξοικειώνει τον κάθε αναγνώστη με τις πιο βασικές αρχές της γλωσσολογικής επιστήμης.

Όσον αφορά το καθεαυτό κείμενο, η ύλη ταξινομείται σε 10 κεφάλαια:

- 1) *εισαγωγή* στην «τυπική» (formal) διερεύνηση της δομής της γλώσσας.
 - 2) *η ανεξαρτησία της Γραμματικής* από το νόημα. Εδώ γίνεται η διάκριση γραμματικών - αντιγραμματικών και αποδεκτών - μη αποδεκτών προτάσεων.
 - 3) *μια στοιχειώδης γλωσσολογική θεωρία*, όπου παρουσιάζεται η Γραμματική των πεπερασμένων φάσεων (σ. 16 - 20). Αυτή, στηριζόμενη σε μαθηματικοποιημένες (Markov) διαδικασίες, παράγει προτάσεις από αριστερά προς τα δεξιά. Ο Chomsky την απορρίπτει διότι υπερ - παράγει προτάσεις χωρίς να διαχωρίζει γραμματικά από αντιγραμματικά αποτελέσματα.
 - 4) *Φραστική Δομή*. Αυτό είναι το δεύτερο μοντέλο, σαφώς καλύτερο από το προηγούμενο, που εξετάζεται από τον Chomsky². Επιχειρείται η τυποποίηση κανόνων παραγωγής προτάσεων και δίνεται για πρώτη φορά η αναπαράσταση πρότασης υπό μορφή δεντρικού διαγράμματος (σ. 28, παρ. 15).
 - 5) *Περιορισμοί της περιγραφής της Φραστικής Δομής*.
 - 6) *Στόχοι της Γλωσσολογικής θεωρίας*.
- Οι στόχοι ορίζονται (σ. 60) ως διαδικασίες ανεύρεσης γραμματικών. Οι γραμματικές αυτές αξιολογούνται με κριτήριο την εμπειρική, περιγραφική και ερμηνευτική τους επάρκεια σε σχέση με τα γλωσσικά δεδομένα. Ως «άριστη» γραμματική επιλέγεται εκείνη η οποία με απλό τρόπο καλύπτει τις διαισθήσεις των ομιλητών για τις σημασιολογικές και δομικές σχέσεις των προτάσεων. Η γραμματική είναι δυνατόν να περιγράψει αυτές τις διαισθήσεις με το μηχανισμό του Μετασχηματισμού³ ο οποίος παράγοντας τη μια πρόταση από την άλλη ερμηνεύει συγχρόνως τις σχέσεις τους.
- 7) *Μερικοί μετασχηματισμοί στην Αγγλική*. Θίγονται οι μετασχηματισμοί άρνησης, συμφωνίας υποκειμένου και (βοηθ.) ρήματος, «κατάφασης» (έμφασης), παρατακτικής σύνδεσης, ερώτησης (wh - words), ονοματοποίησης, ασυνεχών (διακοπτόμενων) στοιχείων (π.χ. bring in) και παθητικοποίησης. Για παράδειγμα ο μετασχηματισμός ερώτησης των wh - λέξεων (σελ. 84 - 85) θεωρείται προαιρετικός και μετατρέπει σειρές όπως:

$$X - O\Phi - \Psi \rightarrow W1 \rightarrow O\Phi - X - \Psi$$

$$\rightarrow W2 \rightarrow \text{Who} - X - \Psi$$
 ή
$$\text{What} - X - \Psi$$
 Ο μετασχηματισμός αυτός ερμηνεύει ερωτήσεις εμψύχων και απύχων
 - (i) who ate an apple?
 - (ii) what did John eat?
 - 8) *Η εξηγητική ισχύς της γλωσσολογικής επιστήμης* όπου αναλύεται η ερμηνεία αμφισημίας στη μορφολογία και τη σύνταξη (δομική αμφισημία, π.χ.

2. Η συστηματική ομαδοποίηση των λέξεων με κριτήριο τη γραμματική τους κατηγορία και τη συντακτική λειτουργία τους σε επίπεδο φράσης (ΟΦ, ΡΦ, Προθ Φ) αποτελεί

λεί, κατά τη γνώμη μας, από τις ουσιαστικότερες προσφορές της θεωρίας.

3. Για τον ορισμό του μετασχηματισμού βλ. σελ. 106

the shooting of the hunters).

- 9) *Σύνταξη και σημασιολογία*. Απορρίπτονται εδώ τα επιχειρήματα για εξάρτηση της σύνταξης από το νόημα.
- 10) Τέλος στη *σύνοψη* παρουσιάζεται η γραμματική με τρία μέρη: α. κανόνες Φραστικής Δομής β. μορφοφωνηματικοί κανόνες και γ. μετασχηματιστικοί κανόνες.

Αυτή η μονογραφία έχει ήδη αντέξει στο χρόνο και έχει κριθεί από σημαντικούς ερευνητές, γλωσσολόγους και μη. Θα πρέπει όμως να σημειώσουμε ότι παρά τις ποικίλες κριτικές⁴ κανένας από τους επικριτές του Chomsky, δεν έχει αποδείξει με τρόπο πειστικό και με εμπειρικά δεδομένα είτε ότι οι απόψεις του είναι ασυνεπείς ή /και αντιφατικές μεταξύ τους είτε ότι οι στόχοι του είναι ανέφικτοι ενώ άλλοι αντιπροτεινόμενοι στόχοι είναι προσφορότεροι για γλωσσολογική έρευνα.

Οι σκοποί και οι μέθοδοι που προτείνονται στις *Συντακτικές Δομές* θεωρούνται ως τομή ανάμεσα στην αποκαλούμενη συμβατικά προ - Γενετική και στη Γενετική - Μετασχηματιστική γλωσσολογία, τις διαφορές μεταξύ των οποίων αξίζει να επισημάνουμε:

Προ - Γενετική Γλωσσολογία

- α) Η γραμματική μιας γλώσσας έχει σκοπό να συντάξει έναν κατάλογο στοιχείων τα οποία έχουν συγκεκριμένη λειτουργία στη γλώσσα και να συστηματοποιήσει τις γενικεύσεις και τους περιορισμούς που απορρέουν από τη συνεμφάνισή τους.
- β) Μεθοδολογικά ακολουθούνται οι διαδικασίες της κατάτμησης και της κατανομής των στοιχείων. Ως τεστ

χρησιμοποιούνται τα διαγνωστικά περιβάλλοντα.

- γ) Κατά συνέπεια, δεν υπάρχουν κανόνες παραγωγής προτάσεων και χρησιμοποιείται για ανάλυση η επιφανειακή δομή.

Γενετική - Μετασχηματιστική Γραμματική

- α) Η γραμματική μιας γλώσσας έχει σκοπό να επινοήσει ένα μηχανισμό που συνδυάζει με τον απλούστερο τρόπο κανόνες Φραστικής Δομής, Μετασχηματιστικούς κανόνες και κανόνες Λεξικού, έτσι ώστε να παράγει/ερμηνεύει όλες τις γραμματικές προτάσεις της γλώσσας και καμιά από τις αντιγραμματικές.
- β) Η μεθοδολογία που ακολουθείται είναι επινοήση μιας υπόθεσης εργασίας η οποία ελέγχεται με τεστ όπως η σύγκριση γραμματικών και αντιγραμματικών προτάσεων και έχει ως απώτερο στόχο την επιλογή «άριστης» γραμματικής ανάλυσης μεταξύ εναλλακτικών, συγκρουόμενων αναλύσεων σε ένα σύνολο γλωσσικών δεδομένων.
- γ) Από τη συγκεκριμένη αυτή μεθοδολογία προκύπτουν τυπικοί κανόνες παραγωγής προτάσεων και η σύνδεσή τους με μετασχηματισμούς. Οι συγγενείς σημασιολογικά προτάσεις ανάγονται σε μία πρόταση - πυρήνα, η σημασία της οποίας εμπεριέχεται στη Βαθεία Δομή.

Ο αναγνώστης ίσως να γνωρίζει ότι πολλά στοιχεία έχουν αναθεωρηθεί στη σύγχρονη θεωρία. Πιο συγκεκριμένα, στη σύγχρονη θεωρία σημασιολογικές σχέσεις που αφορούν όρους της πρότα-

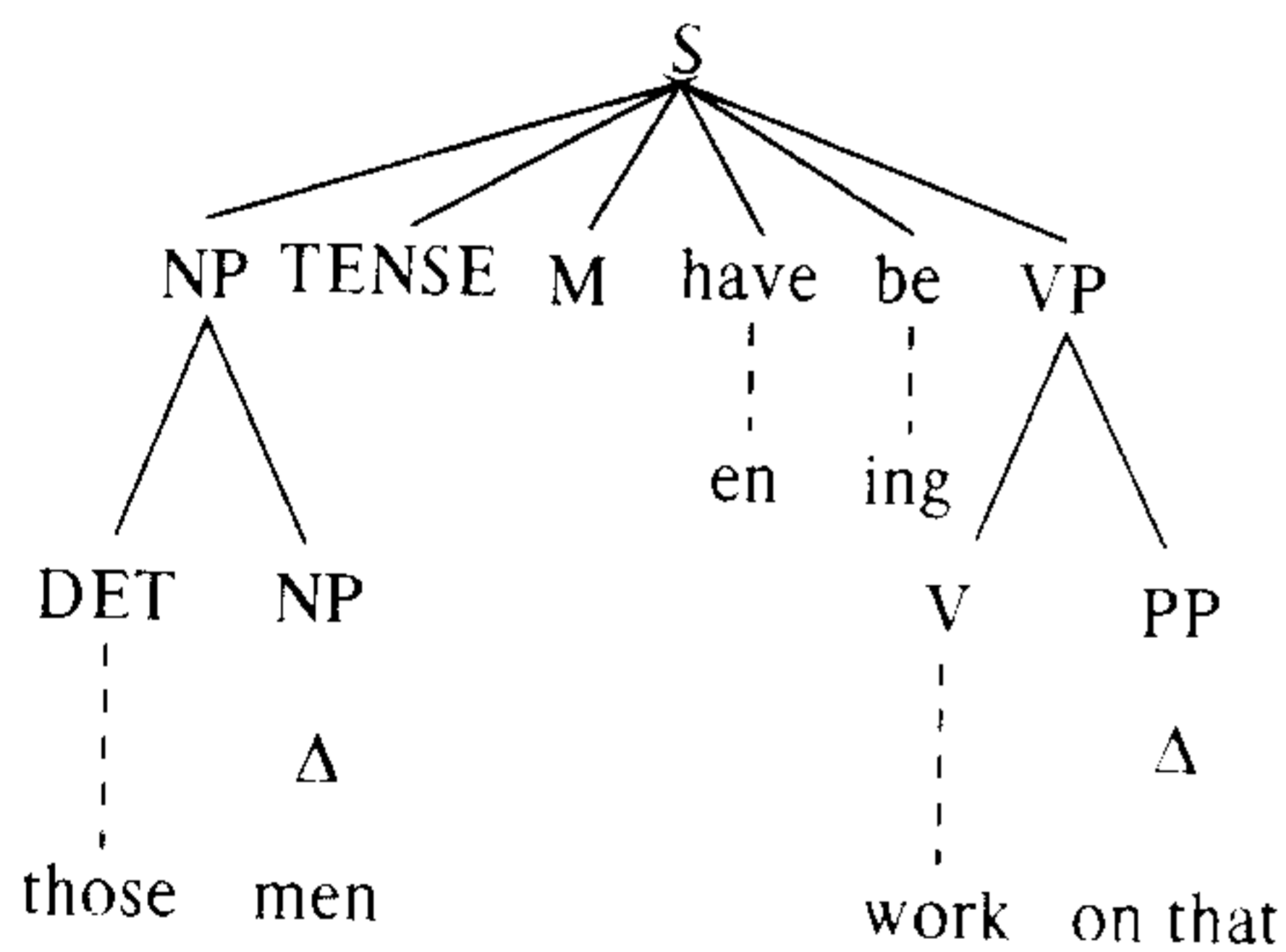
4. Συνήθως η κριτική ήταν αποτέλεσμα παρανόησης της φιλοσοφίας του Chomsky και

περιοριζέτο σε τεχνικά θέματα και σε ορολογία.

σης (π.χ. αναφορά στοιχείων που έχουν μετακινηθεί) καθορίζονται με βάση την Επιφανειακή και όχι τη Βαθεία δομή σε ιδιαίτερο υποσύστημα της Γραμματικής (Logical Form). Επιπλέον αναγνωρίζεται η ανάγκη συστηματοποίησης των σημασιολογικών απαιτήσεων των ρημάτων (Θ - theory).

Όσον αφορά τους πολυάριθμους μετασχηματισμούς, οι οποίοι επινοήθηκαν κατά την εξέλιξη της θεωρίας, έχουν περιληφθεί στο γενικευμένο κανόνα μετακίνησης ΟΦ ή ερωτηματικής λέξης (move - α). Αυτός ο κανόνας υπακούει σε καθολικούς περιορισμούς (constraints), οι οποίοι επιδέχονται παραμετρική διαφοροποίηση κατά ομάδες γλωσσών.

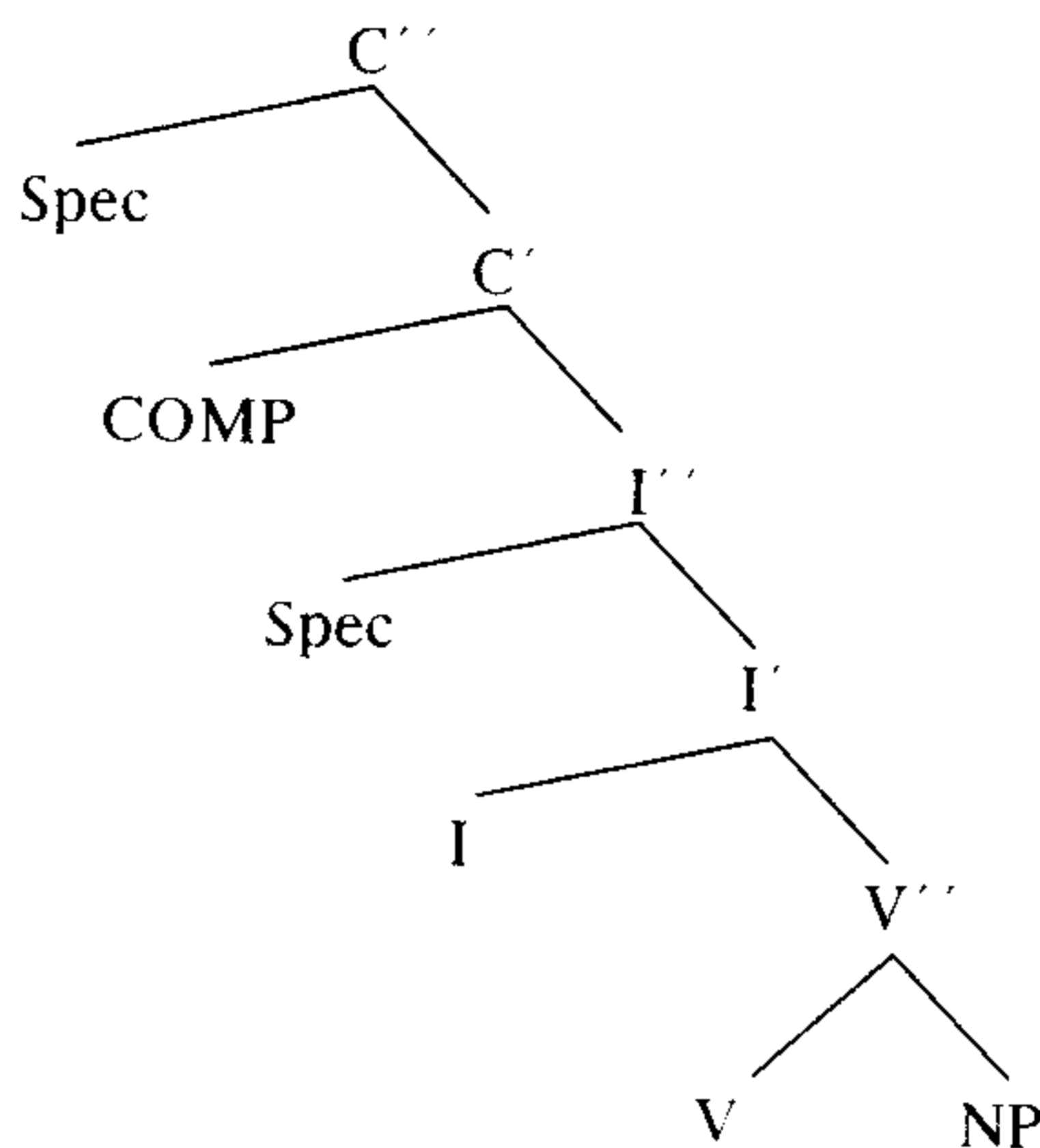
Οι αλλαγές, τέλος, έχουν υιοθετηθεί και στο δεντρικό διάγραμμα στο οποίο αναπαρίσταται η πρόταση. Το παράδειγμά μας ακολουθεί / δείχνει τη δομή σύμφωνα με τις «Συντακτικές Δομές» (Σχ.1):

Σχήμα 1.

Η ανάλυση που προτείνεται στη σύγχρονη θεωρία (Chomsky N. 1986, Barriers) είναι όπως φαίνεται στο Σχήμα 2.

Το τρίτο μέρος του βιβλίου καταλαμβάνει η πλούσια και ενδελεχής βιβλιογραφία η οποία συγκεντρώθηκε από τη Δ. Χειλά - Μαρκοπούλου. Η γενική βιβλιογραφία συμπεριλαμβάνει θεωρητικά έργα που καθοδηγούν υπεύθυνα τη μελέτη του ενδιαφερόμενου ενώ η ειδι-

Σχήμα 2.

κή για τα ελληνικά είναι ενημερωμένη ακόμη και με πρόσφατες αδημοσίευτες διατριβές. Αναμφίβολα η ειδική αυτή βιβλιογραφία μπορεί να αποτελέσει σημείο εκκίνησης για τον μελλοντικό ερευνητή.

Τέλος η έκδοση των Συντακτικών Δομών διανθίζεται με ένα ευρητήριο γλωσσολογικών όρων τους οποίους παραθέτει ο μεταφραστής παραπέμποντας στην Αγγλική έτσι ώστε οι τυχόν αμφιβολίες να ξεδιαλώνονται αμέσως.

Γενικά, επειδή οι απόψεις του Chomsky (1957) άνοιξαν νέους ορίζοντες μελέτης (αρχές και κανόνες παραγωγής προτάσεων) και προσέγγισαν θεωρητικά ήδη γνωστούς κλάδους της γλωσσολογίας (φωνολογία, μορφολογία) ως ερμηνευτικές διαδικασίες των φαινομένων και όχι ως απλές ταξινομητικές διεργασίες γλωσσικών στοιχείων, η συγκεκριμένη αυτή μετάφραση των «Συντακτικών Δομών» είναι μια εύχρηστη και ευπρόσδεκτη προσφορά στην ελληνική γλωσσολογία.

Γεωργία Κατσιμαλή
 Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και Τομέας
 Γλωσσολογίας Παν/μίου Κρήτης

Maria Sifianou, Politeness Phenomena in England and Greece. A Cross - Cultural Perspective, Oxford, Clarendon Press, 1992, X+ 254 σσ.

Είμαστε οι Έλληνες ευγενείς; Η αρνητική απάντηση στην ερώτηση αυτή, τόσο από τα στόματα των ξένων όσο – κυρίως – από τα δικά μας, αποτελεί οικείο στερεότυπο, την ισχύ του οποίου προσπαθεί να κλονίσει με τη μελέτη της αυτή η Μ. Σηφιανού. Συγκρίνοντας δύο εγγενώς διαφορετικές κοινωνίες, την ελληνική και την αγγλική, θέτει ως κεντρικό στόχο της να αποδείξει ότι δεν είναι ο βαθμός ευγένειας που διαφοροποιεί τους δύο λαούς, αλλά η μορφή της.

Ήδη από τη δεκαετία του '60 και το γνωστό πρωτοποριακό άρθρο των Brown και Gilman¹, η ευγένεια αποτελεί προσφιλέστερο αντικείμενο μελέτης της αλληλεπιδραστικής (interactionist) κοινωνιογλωσσολογίας². Πεισματικά εμπειρική, με αδιαμφισβήτητες ρίζες στις μελέτες του αμερικανού κοινωνιολόγου E. Goffman σχετικά με τη διαπροσωπική επικοινωνία, αλλά και στην εθνογραφία της επικοινωνίας όπως τη θεμελίωσαν οι Gumperz και Hymes, η αλληλεπιδραστική κοινωνιογλωσσολογία θέλει να περιγράψει, αλλά κυρίως να ερμηνεύσει το κοινωνικό νόημα των γλωσσικών δεδομένων της καθημερινής επικοινωνίας. Ενδιαφέρεται πρωτίστως – και αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στην παρούσα εργασία – «να δώσει στη γλωσσική πράξη έναν χαρακτήρα λειτουργικό και κυρίως διαπολιτισμικό, να την επανατοποθετήσει στο αλληλεπιδραστικό της περιβάλλον, με σκοπό να μπορέσει να μελετήσει την ομιλία εμπειρικά»³.

Το βιβλίο της Σηφιανού εγγράφεται στη βιβλιογραφική έκρηξη που πυροδότησε η σχετικά πρόσφατη, αλλά ιδιαίτερα σημαντική μελέτη των Brown και Levinson⁴ σχετικά με τις στρατηγικές ευγένειας στις διάφορες γλώσσες. Με αφετηρία την έννοια του «προσώπου» (face) του Goffman, οι Brown και Levinson αντιλαμβάνονται την ευγένεια ως επανορθωτική πράξη προοριζόμενη να ελαχιστοποιήσει τον αντίκτυπο των «απειλητικών προς το πρόσωπο δραστηριοτήτων» (face threatening activities - FTAs).

Εάν εννοήσουμε ως «πρόσωπο» τη δημόσια προσωπική εικόνα που κάθε μέλος της κοινωνίας θέλει να διεκδικεί για τον εαυτό του, τότε – πάντα κατά το πρότυπο των Brown και Levinson⁵ – έχουμε δύο καθολικές του πλευρές: την αρνητική πλευρά, την ανάγκη δηλαδή του ατόμου να μένει ανενόχλητο από τους άλλους, και τη θετική πλευρά, την ανάγκη του να είναι σε γενικές γραμμές αρεστό στους γύρω του. Συνεπώς, πράξεις που εμποδίζουν την ανεξαρτησία του απειλούν το «αρνητικό» του πρόσωπο, ενώ αυτές που επισύρουν αποδοκιμασία απειλούν το «θετικό» του πρόσωπο. «Thanks, acceptance of thanks, or offers, and so forth threaten the speakers' negative face in that they accept a debt and humble their own face. Apologies (i.e. regretting a prior FTA), acceptance of compliments, and so on threaten the speakers' positive face in that they may feel that such activities have to be played down or reciprocated in kind» (σ. 33).

Πάνω σ' αυτόν τον αρκετά απαισιόδοξο καμβά – όλες οι απλές καθημερινές πράξεις τελικά θεωρούνται απειλητικές

1. Brown και Gilman 1960.

2. Σε αντίθεση με αυτήν που ασχολείται με τη γλωσσική ποικιλία (variationist).

3. Πέτρις 1989β, σ. 9.

4. Brown και Levinson 1987. Για προηγούμενη μορφή βλ. Brown και Levinson 1978. Ας

σημειωθεί ότι σε σχέση με άλλες προτάσεις μελέτης της ευγένειας πρόκειται εδώ για θεωρία που διεκδικεί περιεκτικότητα και αυτονομία.

5. Βλ. κεφ. 2.5 της παρούσας μελέτης.

κατά κάποιον τρόπο, παρατηρεί η Σηφιανού – θεμελιώνουν οι Brown και Levinson τις δυο βασικές και πολύ ενδιαφέρουσες ερμηνευτικά έννοιες της αρνητικής και της θετικής ευγένειας. Η πρώτη βασίζεται στον σεβασμό του άλλου και τη διατήρηση των αποστάσεων, έτσι ώστε να μην παραβιάζεται η ανεξαρτησία του, και είναι αυτή που έχουμε κατεξοχήν συνηθίσει να ονομάζουμε ευγένεια. Η δεύτερη, πολύ λιγότερο εμφανής και ακόμα λιγότερο μελετημένη, αφορά την έκφραση συμπάθειας, αλληλεγγύης, συναισθηματικής εμπλοκής και προσέγγισης του άλλου.

Το πρώτο ερώτημα που προκύπτει από το διαξονικό αυτό θεωρητικό πλαίσιο είναι κατά πόσον η ευγένεια αποτελεί μεν καθολικό φαινόμενο (όπως το εννοούν οι Brown και Levinson, με πολιτισμικά διαφοροποιημένη έκφραση), ανεξάρτητο όμως από τις ευρύτερες κοινωνικές συντεταγμένες και τις συναρτήσεις τους (κοινωνικό σύστημα, κοινωνικές συγκρούσεις), ανεξάρτητο τελικά από τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς. Αν και οι Brown και Levinson εξετάζουν ένα φάσμα διαφορετικών μεταξύ τους κοινοτήτων προσπαθώντας να μην περιοριστούν στις γνωστές βιομηχανικές κοινωνίες του δυτικού κόσμου, δίνουν την εντύπωση ότι η ευγένεια γι' αυτούς αποτελεί την προϋπόθεση ή και τελικά ταυτίζεται με κάποιους αδιαμφισβήτητους καθολικούς κανόνες αρμονικής και εύρυθμης λειτουργίας ενός οποιουδήποτε ανθρώπινου συνόλου, όποια και αν είναι η κοινωνική δομή, η δυναμική και η ιστορία του. Εικόνα στατική, που δεν είναι ξένη με την όλη κατεύθυνση της αμερικανικής κοινωνιολογίας προς μια ψυχολογίζουσα αντιμετώπιση των κοινωνικών φαινομένων –

εμφανέστατη άλλωστε στην έννοια του «προσώπου» του Goffman.

Έτσι και το κρίσιμο ερώτημα για τη συνολική σχέση ή/και εξάρτηση της ευγένειας από την εξουσία, τις ιεραρχημένες κοινωνικές αντιθέσεις και – κυρίως – τις κοινωνικές συγκρούσεις αντιμετωπίζεται αρκετά επιδερμικά από το πρότυπο των Brown και Levinson, ενώ αναφέρεται περιστασιακά και μάλλον παρεμπιπτόντως στην παρούσα εργασία, με απλή αναφορά στις απόψεις των Brown και Levinson και του Goffman. «It is obviously true, as Brown and Levinson (1978: 25) point out, that complex, stratified societies will exhibit both kinds of politeness, with perhaps upper classes having a negative politeness ethos and lower classes a positive politeness ethos. On similar lines, Goffman (1956: 481) claims that, 'not only are some of the tokens different [between social classes] through which consideration for the privacy of others is expressed, but also, apparently, the higher the class the more extensive and elaborate are the taboos against contact'» (σ. 39).

Αντιθέτως, η συγκριτική φύση της μελέτης της Σηφιανού την οδηγεί σε μια ουσιαστική διερεύνηση του διαπολιτισμικού χαρακτήρα της ευγένειας, όπου τόσο το πρότυπο - μήτρα, όσο και οι άλλες απόψεις για την καθολικότητα (universality) της ευγένειας (Grice, Lakoff, Leech) αντιμετωπίζονται με έντονα κριτική διάθεση. Χωρίς να αμφισβητεί την καθολικότητα του φαινομένου (βλ. π.χ. κεφ. 3.2.)⁶, η Σηφιανού αμφισβητεί πειστικά τον τελικά εθνοκεντρικό (στην περίπτωση μας αγγλοσαξωνικό) τρόπο που προσεγγίστηκε από τα προαναφερθέντα πρότυπα. Η ίδια επιμένει σε ολόκληρο το βιβλίο στην προβολή των διαφορετικών

6. Παρόλο που αναρωτιέται σε πολλά σημεία για το αν υπάρχουν «ενδογενώς ευγενείς

πράξεις», βλ. π.χ. σ. 29, αλλά και σ. 38 για γενικότερη αμφισβήτηση.

μορφών που μπορεί να πάρει η ευγένεια στην κάθε κοινωνία, θέση που αποτελεί, όπως αναφέραμε στην αρχή, τον πυρήνα της εργασίας της.

Με βάση τον ορισμό της ευγένειας ως του συνόλου των κοινωνικών αξιών που οδηγεί τους συνομιλητές να αντιμετωπίζουν ο ένας τον άλλον ικανοποιώντας κοινές προσδοκίες (σ. 86), η διαπολιτισμικότητα επιβάλλει να εξετάζεται κάθε φορά ποιές είναι αυτές οι κοινές προσδοκίες κάθε κοινότητας. Για να ερμηνεύσει τα δεδομένα της ως προς την ελληνική έκφραση της (θετικής) ευγένειας, η Σηφιανού χρησιμοποιεί τον διαχωρισμό σε «ξένο» και «δικό (μας)», παντοδύναμο για την ελληνική κοινωνία, όπως περιγράφεται από τους Τριάντη και Βασιλείου⁷: ανάμεσα στα μέλη της ομάδας (in - group) των «δικών» (συγγενών, φίλων, γνωστών) η προσδοκώμενη συμπεριφορά είναι αυθορμητισμός, συνεργασία, προστασία, βοήθεια και αλληλεγγύη. Κατά συνέπεια, η έκφραση της ευγένειας παίρνει πιο χαλαρή μορφή (σ. 87), δεν είναι πάντα τόσο απαραίτητοι δείκτες όπως το «παρακαλώ», «ευχαριστώ» κλ.π. ούτε τα διάφορα τεχνάσματα μετριασμού (mitigation devices) των «απειλητικών» πράξεων, όπως για παράδειγμα της έκφρασης κάποιου αιτήματος (request): η βοήθεια προς τα μέλη της ομάδας θεωρείται υποχρέωση. Η «θετική» αυτή ευγένεια έρχεται σε πλήρη αντίθεση με ό,τι επικρατεί στην αγγλική κοινωνία, όπου αποτελεί κανόνα αυτό που εμείς θα ονομάζαμε συνολικά «τυπικότητα» στη συμπεριφορά, και θα το κρίναμε κατ' επέκταση αρνητικά.

Το καθαρά γλωσσικό μέρος της μελέτης, όπου περιγράφονται ακριβώς οι δύο

διαφορετικές μορφές λεκτικής έκφρασης της ευγένειας, με έμφαση στα ελληνικά, αποτελείται από το υποκεφάλαιο το σχετικό με την κοινωνική δείξη και τα 3 κεφάλαια για την έκφραση αιτημάτων (requests). Πρόκειται σίγουρα για την κυριότερη προσφορά του βιβλίου, το ενδιαφέρον του οποίου δεν μειώνεται από τις συζητήσιμες καμιά φορά ψυχο - κοινωνιολογικές ερμηνείες που επιχειρούνται⁸.

Στην κοινωνική δείξη εντάσσονται συνήθως γλωσσικά χαρακτηριστικά της επικοινωνιακής πράξης που σηματοδοτούν την κοινωνική ταυτότητα του ομιλητή ή/και ακροατή, όπως επίσης και την κοινωνική σχέση τους (σ. 56). Παραδείγματα: η εναλλαγή εσύ - εσείς και κατ' επέκταση ενικού/πληθυντικού, οι τύποι προσφώνησης, τα δηλωτικά τιμής (honorifics). Αντίθετα με τα αγγλικά, που διαθέτουν μόνο το you για έναν ή πολλούς ακροατές και με ή χωρίς δείξη της ευγένειας, τα ελληνικά διαθέτουν δύο αντωνυμίες και την εναλλαγή στη χρήση ενικού/πληθυντικού, όπως επίσης και ένα πλουσιότερο σύστημα προσφώνησης, ιδιαίτερα ως προς την έκφραση οικειότητας⁹.

Στη συνοπτική, αλλά αρκετά λεπτομερή περιγραφή των δυνατοτήτων προσφώνησης που παραθέτει η Σηφιανού, θα σταθούμε σε ένα σημείο που θεωρούμε σημαντικό. Λέει η Σηφιανού (σσ. 67 - 68): «Generally speaking, in Greek, when there are obvious or assumed status differences, the asymmetrical usage is preferred. People can more easily employ symmetrical informal usage in cases where familiarity is absent, but they are more reluctant to do so in cases of status difference». Το

7. Triandis και Vassiliou 1972.

8. Π.χ. σ. 67 σχετικά με το «κύριε καθηγητά», σ. 120 σχετικά με τη «στέρηση της ευχαρίστησης προσφοράς».

9. Για τα ίδια ακριβώς ζητήματα βλ. και Πέτριτς 1989α, β και Μπακάκου - Ορφανού 1989, εργασίες που δεν έχει δυστυχώς υποψη της η Σηφιανού.

το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι ο άξονας της ιεραρχίας κυριαρχεί πάνω στην τον της οικειότητας, πράγμα που μας φαίνεται ότι έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και χρειάζεται περαιτέρω επεξεργασία μέσα στα πλαίσια της μελέτης της θετικής ευγένειας¹⁰.

Εκεί όμως όπου οι διαφορές ανάμεσα στις δύο κοινωνίες υπό εξέταση φαίνονται πιο σημαντικές είναι αναμφισβήτητα στη γλωσσική έκφραση οποιασδήποτε μορφής (καθημερινών) αιτημάτων (requests)¹¹. Τα αιτήματα θεωρούνται «εγγενής αντανάκλαση της έκφρασης της ευγένειας» (σ.2) και η Σηφianού τους αφιερώνει 3 κεφάλαια εξαντλητικής περιγραφής. Όπως και η ίδια σημειώνει, πρόκειται για τη βασική συμβολή της μελέτης αυτής και, προσθέτουμε εμείς, είναι ιδιαίτερα σημαντική για μας, μια και είναι η μόνη που γνωρίζουμε να εξετάζει το θέμα στα ελληνικά.

Στο πρώτο από τα σχετικά κεφάλαια η Σηφianού, μετά από μια σύντομη εισαγωγή στη γλωσσική πράξη των αιτημάτων και τις δυνατότητες έκφρασής τους (προστακτική, ερωτηματική πρόταση κλπ), ερευνά τη σχέση τους με την έμμεσότητα (indirectness). Χωρίζει τα έμμεσα αιτήματα σε δομικά έμμεσα (*Would you mind opening the window please*) και πραγματολογικά έμμεσα (*It's hot in here*). Τα μεν πρώτα χρησιμοποιούνται ευρύτατα από τους Άγγλους, κοινωνία αρνητικής ευγένειας, ενώ τα δεύτερα χρησιμοποιούνται και στις δύο κοινωνίες: στην αγγλική, για να δώσουν μεγαλύτερη ευχέρεια εκλογής στον ακροατή (να συμμορφωθεί ή όχι), στην ελληνική ως στρατηγική σύμφωνα με την οποία, όπως ισχυρίζεται η Σηφianού, ο ομιλητής εκφράζει επαφή, συμπάθεια προς τον ακροατή (σ. 121).

Στο επόμενο κεφάλαιο περιγράφονται με λεπτομέρειες και αντιπαραβολικά μεταξύ τους οι ποικίλες γλωσσικές δυνατότητες έκφρασης και λειτουργίας των αιτημάτων στις δύο γλώσσες: ενεστώς οριστικής (*μου πιάνεις τη φέτα απ'εκεί;*), υποτακτική (*να σας ακούω κι εγώ παρακαλώ*), προστακτική (*σταμάτα πια*) είναι συχνές μορφές αιτημάτων στα ελληνικά, όχι όμως και στα αγγλικά, όπου η υποχρεωτική ένδειξη κάποιας απόστασης προς τον ακροατή επιβάλλει ένα πολύπλοκο σύστημα έκφρασης των αιτημάτων με βοηθητικά ρήματα (modals).

Στο τελευταίο από τα συζητούμενα κεφάλαια η Σηφianού εξετάζει όλες τις εκφράσεις που εσωτερικά ή εξωτερικά (μέσα στην ίδια την πρόταση του αιτήματος ή όχι, δηλ.) τροποποιούν την προσλεκτική (illocutionary) δύναμη του αιτήματος: μετριάζουν ή δυναμώνουν την ισχύ του. Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκτεταμένη χρήση ενός πλούσιου συστήματος υποκοριστικών στα ελληνικά, τα οποία, εκφράζοντας οικειότητα και φιλικότητα προς τον ακροατή, χρησιμοποιούνται ιδιαίτερα στον μετριασμό των αιτημάτων. Αντίθετα, στα αγγλικά δεν απαντούν σχεδόν καθόλου, ενώ βρίσκουμε μετριαστικές εκφράσεις (mitigators) του τύπου *just, possibly*, άγνωστες στα ελληνικά. Επιπλέον, ενισχυτικά μέσα του αιτήματος, που το κάνουν να ακούγεται σχεδόν σαν προσταγή, απαντούν στα ελληνικά, σπανιότατα όμως στα αγγλικά.

Το βιβλίο κλείνει με σύντομη αναφορά και σε άλλους τύπους επικοινωνίας (αφήγηση, τηλέφωνο, κομπλιμέντα), όπου επίσης η βιβλιογραφία επισημαίνει στρατηγικές θετικής ευγένειας στα ελληνικά, αρνητικής στα αγγλικά. Κάποιες προτάσεις για τη διδασκαλία, αρ-

10. Βλ. και Φραγκουδάκη 1987, σ. 147, όπου νομίζουμε ότι πίσω από την πολύπλοκη διατύπωση λανθάνει το ίδιο συμπέρασμα.

11. Για τη δυσκολία απόδοσης του όρου στα ελληνικά βλ. σσ. 122 - 24.

το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι ο άξονας της ιεραρχίας κυριαρχεί πάνω στην τάση της οικειότητας, πράγμα που μας φαίνεται ότι έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και χρειάζεται περαιτέρω επεξεργασία μέσα στα πλαίσια της μελέτης της θετικής ευγένειας¹⁰.

Εκεί όμως όπου οι διαφορές ανάμεσα στις δύο κοινωνίες υπό εξέταση φαίνονται πιο σημαντικές είναι αναμφισβήτητα στη γλωσσική έκφραση οποιασδήποτε μορφής (καθημερινών) αιτημάτων (requests)¹¹. Τα αιτήματα θεωρούνται «εγγενής αντανάκλαση της έκφρασης της ευγένειας» (σ.2) και η Σηφianού τους αφιερώνει 3 κεφάλαια εξαντλητικής περιγραφής. Όπως και η ίδια σημειώνει, πρόκειται για τη βασική συμβολή της μελέτης αυτής και, προσθέτουμε εμείς, είναι ιδιαίτερα σημαντική για μας, μια και είναι η μόνη που γνωρίζουμε να εξετάζει το θέμα στα ελληνικά.

Στο πρώτο από τα σχετικά κεφάλαια η Σηφianού, μετά από μια σύντομη εισαγωγή στη γλωσσική πράξη των αιτημάτων και τις δυνατότητες έκφρασής τους (προστακτική, ερωτηματική πρόταση κλπ), ερευνά τη σχέση τους με την έμμεσότητα (indirectness). Χωρίζει τα έμμεσα αιτήματα σε δομικά έμμεσα (*Would you mind opening the window please*) και πραγματολογικά έμμεσα (*Its hot in here*). Τα μεν πρώτα χρησιμοποιούνται ευρύτατα από τους Άγγλους, κοινωνία αρνητικής ευγένειας, ενώ τα δεύτερα χρησιμοποιούνται και στις δύο κοινωνίες: στην αγγλική, για να δώσουν μεγαλύτερη ευχέρεια εκλογής στον ακροατή (να συμμορφωθεί ή όχι), στην ελληνική ως στρατηγική σύμφωνα με την οποία, όπως ισχυρίζεται η Σηφianού, ο ομιλητής εκφράζει επαφή, συμπάθεια προς τον ακροατή (σ. 121).

Στο επόμενο κεφάλαιο περιγράφονται με λεπτομέρειες και αντιπαραβολικά μεταξύ τους οι ποικίλες γλωσσικές δυνατότητες έκφρασης και λειτουργίας των αιτημάτων στις δύο γλώσσες: ενεστώς οριστικής (*μου πιάνεις τη φέτα απ' εκεί;*), υποτακτική (*να σας ακούω κι εγώ παρακαλώ*), προστακτική (*σταμάτα πια*) είναι συχνές μορφές αιτημάτων στα ελληνικά, όχι όμως και στα αγγλικά, όπου η υποχρεωτική ένδειξη κάποιας απόστασης προς τον ακροατή επιβάλλει ένα πολύπλοκο σύστημα έκφρασης των αιτημάτων με βοηθητικά ρήματα (modals).

Στο τελευταίο από τα συζητούμενα κεφάλαια η Σηφianού εξετάζει όλες τις εκφράσεις που εσωτερικά ή εξωτερικά (μέσα στην ίδια την πρόταση του αιτήματος ή όχι, δηλ.) τροποποιούν την προσλεκτική (illocutionary) δύναμη του αιτήματος: μετριάζουν ή δυναμώνουν την ισχύ του. Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκτεταμένη χρήση ενός πλούσιου συστήματος υποκοριστικών στα ελληνικά, τα οποία, εκφράζοντας οικειότητα και φιλικότητα προς τον ακροατή, χρησιμοποιούνται ιδιαίτερα στον μετριασμό των αιτημάτων. Αντίθετα, στα αγγλικά δεν απαντούν σχεδόν καθόλου, ενώ βρίσκουμε μετριαστικές εκφράσεις (mitigators) του τύπου *just, possibly*, άγνωστες στα ελληνικά. Επιπλέον, ενισχυτικά μέσα του αιτήματος, που το κάνουν να ακούγεται σχεδόν σαν προσταγή, απαντούν στα ελληνικά, σπανιότατα όμως στα αγγλικά.

Το βιβλίο κλείνει με σύντομη αναφορά και σε άλλους τύπους επικοινωνίας (αφήγηση, τηλέφωνο, κομπλιμέντα), όπου επίσης η βιβλιογραφία επισημαίνει στρατηγικές θετικής ευγένειας στα ελληνικά, αρνητικής στα αγγλικά. Κάποιες προτάσεις για τη διδασκαλία, αρ-

10. Βλ. και Φραγκουδάκη 1987, σ. 147, όπου νομίζουμε ότι πίσω από την πολύπλοκη διατύπωση λανθάνει το ίδιο συμπέρασμα.

11. Για τη δυσκολία απόδοσης του όρου στα ελληνικά βλ. σσ. 122 - 24.

κετά γενικού χαρακτήρα, απευθύνονται στη συνέχεια σε όσους έχουν πιο πρακτικά εκπαιδευτικά ενδιαφέροντα. Τέλος, επαναλαμβάνεται η ευχή, η περαιτέρω διαπολιτισμική γλωσσική έρευνα να σχετικοποιήσει ακόμα περισσότερο συμπεράσματα που, πηγάζοντας από την πολυμελετημένη και πολυσυζητημένη αγγλική γλώσσα, δεν ξεπερνούν τελικά τα όριά της (σ. 213): Είναι γεγονός ότι επικαλούμαστε την ανοικτά εκφραζόμενη τυπικότητα που ενυπάρχει στους μηχανισμούς αρνητικής ευγένειας, όταν προσπαθούμε να μετρήσουμε τον βαθμό ευγένειας. Ίσως όμως αυτό δεν σημαίνει τίποτε άλλο από το ότι κοινωνίες που θεωρήθηκαν λιγότερο ευγενείς εμφανίζουν μάλλον τις όχι τόσο εμφανείς στρατηγικές θετικής ευγένειας. Είναι δηλ. απλώς διαφορετικά – όχι λιγότερο – ευγενικές (σ. 210).

Κλείνοντας κι εμείς, ας επισημάνουμε το εξής: αν και το βιβλίο αφορά εξίσου την αγγλόφωνη αγορά, θεωρούμε ότι είναι ιδιαίτερα πολύτιμο για το ελληνικό κοινό, δεδομένης της μικρής ακόμη βιβλιογραφίας σχετικά με κοινωνιογλωσσικά φαινόμενα της Ελληνικής. Θα ευχόμασταν να το δούμε σύντομα μεταφρασμένο και στα ελληνικά.

Μάρω Κακριδή-Ferrari
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Brown P. – S. Levinson 1978: «Universals in language usage: politeness phenomena». Στο Goody E.N. (ed.), *Questions and politeness: strategies in social interaction* (Cambridge: CUP) 56 - 310.
- Brown P. – S. Levinson 1987: *Politeness: some universals in language usage*. Studies in interactional sociolinguistics 4 (Cambridge: CUP).
- Brown R. – A. Gilman 1960: «The pronouns of power and solidarity». Στο Giglioli P.P. (ed.) 1972, *Language and social context* (Harmondsworth: Penguin Books) 252 - 82.
- Goffman E. 1956: «The nature of deference and demeanor». *American Anthropologist* 58, 473 - 502.
- Μπακάκου - Ορφανού Αικ. 1989: *Χρήσεις του πληθυντικού του προσώπου στη Νέα Ελληνική* (αδ. διδ. διατριβή, Αθήνα).
- Πέτριτς Α. 1989α: «Η προσφώνηση ως επικοινωνιακή στρατηγική». *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα*. Πρακτικά της 9ης ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ. 18 - 20 Απριλίου 1988 (Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη) 581 - 98.
- Πέτριτς Α. 1989β: *Les pronoms et les termes d'allocution en grec moderne: réflexions théoriques et enquête ethnopragmatique sur le marché central d'Athènes* (These de doctorat en linguistique, Paris, Université de Paris 7).
- Triandis H.C. – V. Vassiliou 1972: «A comparative analysis of subjective culture». Στο Triandis H.C. (ed.), *The analysis of subjective culture*. Comparative Studies in Behavioral Science (New York: Wiley) 299 - 335.
- Φραγκουδάκη Α. 1987: *Γλώσσα και ιδεολογία. Κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας* (Αθήνα: Οδυσσεύς).

*Donna Jo Napoli, Predication theory: a case study for indexing theory. Cambridge Studies in Linguistics 50, Cambridge University Press, 1989, σσ. ix + 369.**

Η μελέτη της Napoli (στο εξής: N) είναι μια εκτενής πραγματεία στο ευρύτατο και πολύπλευρο θέμα της κατηγορήσεως (predication). Το θέμα της κατηγορήσεως – της «σύνδεσης» ενός «ρηματικού» με ένα «ονοματικό» στοιχείο¹ – πάει τόσο πίσω όσο περίπου και η ιστορία της (δυτικής) γλωσσολογίας: τη φιλοσοφική της ρίζα βρίσκουμε, φυσικά, στον Αριστοτέλη, ενώ το «γραμματικό» της ισοδύναμο στη διχοτόμηση της πρότασης («Λόγου») από τον Πλάτωνα σε «όνομα» και «ρήμα». Εκτοτε μπορεί κανείς να παρακολουθήσει μέσα από την ιστορία της γλωσσικής επιστήμης τις παλινδρομήσεις στον τρόπο θεώρησης της κατηγορήσεως, ανάλογα με το πού στεκόταν και προς τα πού κοίταζε κάθε φορά αυτός που τη μελετούσε: αλλιώς έθετε την ουσία του ζητήματος ο φιλόσοφος, αλλιώς ο «γραμματικός». Ας περιοριστούμε, ωστόσο, στη σύγχρονή μας διαμόρφωση της γλωσσολογίας, και, ειδικά στα πλαίσια της συγκεκριμένης θεωρίας μέσα στην οποία η N τοποθετεί, αλλά για να τη διαφοροποιήσει, όπως άλλωστε δηλώνει κι η ίδια, τη δική της: τη γενετική-μετασχηματιστική γραμματική του Chomsky. Είναι γεγονός πως στον Chomsky θα μπορούσαμε να αποδώσουμε την εισαγωγή της σημασιολογικο-φιλοσοφικής έννοιας του κατηγορήματος στο καθαρά συντακτικό τμήμα της γραμματικής (ως predicate phrase).

παρά το γεγονός ότι ο ίδιος υπογράμμισε ότι είναι περιττό, παραπλανητικό, και θεωρητικά ανεπιθύμητο να εμπλέκουμε λειτουργικούς όρους στη δομική περιγραφή². Κατά την πολύ πρόσφατη εξέλιξη του θεωρητικού αυτού μοντέλου, χονδρικά από το 1980 κ.εξ., η έννοια κατηγορήμα/κατηγορούμενο (predicate) εγκαθίσταται οριστικά, στο χώρο της σύνταξης³, και η σχέση του με ένα υποκείμενο (έννοια που επεκτείνεται πια σε όλες τις μείζονες κατηγορίες) ορίζεται και περιγράφεται δομικά με βάση τη δομική, «τοπική» σχέση της κυριαρχίας (c-command, locality), και γίνεται αντικείμενο συνεχούς διερεύνησης.

Η N διαμορφώνει μια θεωρία της κατηγορήσεως ενάντια στην καθιερωμένη πια συντακτική - δομική αντιμετώπισή της: όπως εξαγγέλλει στην Εισαγωγή της, η μελέτη της είναι μια προσπάθεια «to pull linguistic discussions of predication back into the arena of semantics», καθώς την εστιάζει στους θεματικούς ρόλους και στις θεματικές περιοχές: και είναι μία προσπάθεια που καθίσταται δυνατή, παραδόξως, όπως η ίδια χαρακτηρίζει την φαινομενική (;) αντίφαση, μέσα στα πλαίσια μιας ακραιφνούς συντακτικής θεωρίας, αυτής της «κυβέρνησης και δεσμευμένης αναφοράς» (GB).

Η μελέτη της N αποτελείται από μια γενική εισαγωγή και τρεις θεματικές ενότητες: στην πρώτη (κεφ. 1, 2) η N εκθέτει αναλυτικά τη θεωρία της για την κατηγορήση: η δεύτερη (κεφ. 3, 4, 5) είναι μια εφαρμογή, και, ταυτόχρονα επαλήθευση, της θεωρίας αυτής πάνω σε συγκεκριμέ-

* Ευχαριστώ τον συνάδελφο Γιάννη Βελούδη, που διάβασε το κείμενο στην πρώτη του μορφή και πρότεινε βελτιώσεις τόσο εξωτερικές όσο και ουσιαστικές: για όσα λάθη παραμένουν φέρω την αποκλειστική ευθύνη.

1. Εγκλείω τις συγκεκριμένες λέξεις σε εισαγωγικά για να δηλώσω τη συμβατική τους

σημασία. Αυτή αντιστοιχεί στους πιο φιλοσοφικούς όρους «γενικός όρος» - «ειδικός όρος» (universals-particulars, βλ. Robins 1967, 86 - 87).

2. Chomsky 1965, 68-74.

3. Με το έργο του Williams, κυρίως του 1980, 1983, 1984, αλλά και του ίδιου του Chomsky.

νες δομές τη Ιταλικής πρωτίστως, αλλά και της Αγγλικής· στην τρίτη (κεφ. 6) η θεωρία της κατηγορήσεως επεκτείνεται με τρόπο που να ενσωματώνει τις βασικές αρχές του Chomsky για τη δεσμευμένη αναφορά: η συγγραφέας ανάγει τη σύνδεση κατηγορήματος και υποκειμένου, από τη μια, και τη σύνδεση ενός αναφορικά δεσμευμένου στοιχείου με το σημείο αναφοράς του (antecedent), από την άλλη, στις ίδιες βασικές αρχές (αυτές της κατηγορήσεως).

Στα δύο πρώτα κεφάλαια (ενότητα Α) γνωρίζουμε τις ιδιότητες του κατηγορήματος, τις σημασιολογικές σχέσεις του με το/τα «υποκείμενά» του και τις μη-δομικές (nonconfigurational) αρχές σύνδεσής τους (indexing). Για τη Ν το κατηγορούμενο είναι, κατ' αρχήν, μια σημασιολογική οντότητα, και ως τέτοια πρέπει να την μεταχειρίζεται μια «στέρη θεωρητικά και επαρκής εμπειρικά θεωρία κατηγορήσεως» (σ.78). Το κατηγορούμενο, πιο συγκεκριμένα, είναι μια «λέξη», σε αντίθεση με τη θεωρία κατηγορήσεως του Williams, όπου κατηγορούμενο είναι μόνο μια μέγιστη προβολή (XP), δηλωτική ενός γεγονότος (event word): κατά τη Ν ο όρος «γεγονός» καλύπτει και καταστάσεις και ενέργειες. Θα πρέπει να πούμε, ωστόσο, πως πέρα από αυτό το γενικό και αόριστο ορισμό της έννοιας «γεγονός», η Ν δεν διευκρινίζει περισσότερο τη χρήση του όρου μέσα στη θεωρία της: έτσι συχνά αναρωτιέται κανείς τι σχέση έχουν ορισμένες λέξεις με τη δήλωση ενός γεγονότος π.χ. στο *this ratty piece of leather is a wallet*. Και ούτε παίρνει μια σαφή απάντηση στο –μάλλον ρητορικό– ερώτημα που η ίδια θέτει (σ.43) «πώς διαγιγνώσκουμε το αν μια λέξη δηλώνει ένα γεγονός».

Η «λέξη» - κατηγορούμενο της Ν

μπορεί να είναι και συνδυασμός λέξεων π.χ. ενός ρήματος ή ενός επιθέτου με (επιρρηματικούς) προσδιορισμούς (*Jean almost lent Mary books, I am very fond of Mary*) (το κατηγορούμενο θα δηλώνεται στο εξής με πλάγια γραφή, το κατηγορούμενο δηλ., συχνά δεν είναι μονολεκτικό, πράγμα που απορρέει από τη σημασιολογική – και όχι συντακτική – ουσία του. Ακόμα το κατηγορούμενο, όταν είναι «πολυλεκτικό», μπορεί να είναι ασυνεχές (*Jean lent Mary the books in great haste*), κάτι που επίσης απορρέει από την ίδια τη φύση του κατηγορούμενου ως σημασιολογικής και όχι λεξικής ή συντακτικής μονάδας. Την ενδιαφέρουσα, όμως, και αρκετά πρωτότυπη αυτή άποψη η Ν δεν την κάνει σαφέστερη, δεν λέει, δηλ., ποιοι συνδυασμοί ακριβώς μπορούν να αποτελούν κατηγορούμενο και, αν υπάρχουν, ποιοι περιορισμοί επιβάλλονται στους συνδυασμούς αυτούς, και ποια στοιχεία κατηγορίες μπορούν να αποτελούν μέρος ενός κατηγορούμενου.

Μια πρόταση είναι δυνατόν να περιέχει περισσότερα από ένα κατηγορούμενα, όπως συμβαίνει στις τυπικές περιπτώσεις των λεγομένων μικρών προτάσεων (small clauses):

1. *We painted the car red*

Αυτό αποτελεί σημαντική θέση της θεωρίας της Ν γιατί η *απορριψη της ανάλυσης των κατηγορούμενων ως «μικρών προτάσεων»* τη διαφοροποιεί καθοριστικά, όπως άλλωστε και τον Williams στο σημείο αυτό, από την πλειοψηφία των γλωσσολόγων του κύκλου του Chomsky⁴.

Αντίστροφα, μια πρόταση δεν είναι αναγκαστικό να περιέχει κάποιο κατηγορούμενο π.χ., ορισμένοι –μη αναλύ-

4. Chomsky 1986 (α-β), Stowell T. (1981): *Origins of phrase structure*. Αδημοσ. Διδ. Διατρ. MIT, Hoekstra T. (1984): *Transitivity*

Grammatical relations in Government-Binding theory. Foris Publ. μεταξύ άλλων.

σιμοι--ιδιωματισμοί (the jig's up). και οι εξισωτικές προτάσεις (identificational clauses: my aunt is Miss Prothero)⁵ είναι περιπτώσεις προτάσεων στις οποίες δεν υπάρχει κατηγορούμενο.

Κάθε κατηγορούμενο –ως ανοιχτή/μη-κορεσμένη λειτουργία – μεταδίδει (μεταβιβάζει) σημασιολογικούς ρόλους σ' αυτό που το «κλείνει» («saturates») και που η Ν ονομάζει (semantic) role players—ας τους ονομάσουμε «πρωταγωνιστές» (στο κατηγορικό δράμα). Το κατηγορούμενο συνδέεται υποχρεωτικά με τουλάχιστον έναν πρωταγωνιστή· πρόκειται για τον πρωταγωνιστή-υποκείμενο, που ονομάζεται από τη Ν «subject role player» (srp στο εξής, κατά τη δική της συντομογραφία), και για όλες τις κατηγορίες (πλην του ονόματος) ορίζεται ως το εξωτερικό όρισμα της λέξης (τουλάχιστον στις γλώσσες που χαρακτηρίζονται ως configurational) που αποτελεί την κεφαλή του κατηγορουμένου. Αυτή η σύνδεση συνιστά και την πρωτογενή – πρωτοπική – έννοια κατηγορήσεως, που βρίσκεται και πίσω από τη συντακτική διαίρεση μιας πρότασης (sentence) σε ένα ονοματικό και ένα ρηματικό (ή κατηγορηματικό) μέρος, και δημιουργεί λογικές προτάσεις (propositions· ή «κλειστές» «συμπληρωμένες», σε αντίθεση με τις ανοιχτές «προτάσεις» που από μόνες τους δεν περιέχουν –δεν συμπληρώνονται– με ένα υποκείμενο, βλ. Ν, σ. 8). Ας τονίσουμε, όπως κάνει και η συγγραφέας, ότι η έννοια του υποκειμένου μέσα στη γλωσσολογική θεωρία είναι έννοια ανεξάρτητη από δομικά καθορισμένες ιδιότητες (δικές του και του κατηγορουμένου του).

Οι σημασιολογικοί ρόλοι των πρωταγωνιστών αντιστοιχούν –αλλά δεν

ταυτίζονται– (σ' ένα πιο συντακτικά εκπεφρασμένο επίπεδο) στους θεματικούς ρόλους τους οποίους αποδίδουν οι λεξικές κεφαλές στα ορίσματά τους (arguments)· όμοια, οι πρωταγωνιστές της κατηγορήσεως αντιστοιχούν στα ορίσματα, και το κατηγορούμενο το ίδιο (η «κεφαλή» που κάθε κατηγορούμενο έχει κατά τη Ν) συν, πιθανώς, προσδιοριστικά στοιχεία στη συντακτική λέξη (μία ή συνδυασμό/φράση). Η αντιστοίχιση αυτή συνοψίζεται στην ονομαζόμενη Αρχή της Σύμπτωσης (Principle of Coincidence) που λέει ότι τα ορίσματα ενός λεξιλογικού στοιχείου είναι οι πρωταγωνιστές του κατηγορούμενου, το οποίο το στοιχείο αυτό είναι κεφαλή (σ.29). Ας τονιστεί ότι αντίθετα με το θεματικό ρόλο που μεταφέρει μια λέξη, ο σημασιολογικός ρόλος μπορεί να εκπορεύεται από ολόκληρο το κατηγορούμενο (όχι μόνο από την «κεφαλή» του) που κατά τη Ν συχνά είναι, όπως είδαμε, πολυλεκτικό· κι ακόμα, ότι ενώ οι θεματικοί ρόλοι είναι χονδρικά σημασιολογικά χαρακτηριστικά, άρα λίγο-πολύ περιορισμένοι σε αριθμό, οι σημασιολογικοί ρόλοι που μπορεί να «υποδύεται» ένας πρωταγωνιστής είναι απεριόριστοι, αφού αντιπροσωπεύουν λεπτές σημασιολογικές ιδιότητες και «αποχρώσεις» που καθορίζουν την ακριβή φύση της συμμετοχής του στο «γεγονός» που δηλώνει το κατηγορούμενο.

Ποιες κατηγορίες μπορούν να είναι κατηγορούμενα και ποιές πρωταγωνιστές;

Κατ' αρχήν, όλες οι φραστικές κατηγορίες, συμπεριλαμβανομένων και των προτάσεων, μπορούν να είναι πρωταγωνιστές στην κατηγορήση.

5. Βλ. Σταύρου 1989, υπό δημοσ. για τον όρο «εξισωτικός» και τη χρήση του στον τομέα της ΟΦ. Βλ. και Lyons 1977, 2. 472 για μια διαφορετική θεώρηση των προτάσεων αυ-

τών, που τις τοποθετεί στην ίδια βάση – έστω και απλώς περιγραφικά – με τις κατά τη Ν κατηγορηματικές του τύπου *my aunt is a doctor*.

Όλες, γενικά, οι λεξικές κατηγορίες μπορούν να είναι κατηγορούμενα: σε περιορισμένη έκταση η Πρόθεση, που, ως λεξική κατηγορία και μάλιστα ελλιπής σε σχέση με άλλες και ως προς άλλα βασικά χαρακτηριστικά, είναι κατηγορούμενο μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που μεταδίδει κάποιο θεματικό ρόλο, όπως στα:

2. Pina is *into* Greek pottery
3. Those children are *on* drugs

ή και στις πιο «τυπικές» περιπτώσεις κατηγορήσεως σαν την:

4. Mary is *inside* the house

Σε άλλες περιπτώσεις, η πρόθεση *συναποτελεί* κατηγορούμενο με το ρήμα το οποίο συμπληρώνει/προσδιορίζει, όπως στο:

5. Mary *went inside* the house,

όπου το αντικείμενο της πρόθεσης παίρνει θεματικό ρόλο από το ρήμα, αλλά σημασιολογικό από ολόκληρο το κατηγορούμενο: με τον τρόπο αυτό, η πρόθεση μπορεί να μετατρέψει το αντικείμενό της, που αρχικά είναι πράγμα, στο κατάλληλο για το συγκεκριμένο ρήμα όρισμα δηλ. σε τόπο.

Κατηγορούμενα μπορούν ωστόσο να είναι και ολόκληρες φράσεις, ιδιωματικές κυρίως, (χωρίς να αποτελούν αναγκαστικά συντακτικά συστατικά), τα πολυλεκτικά κατηγορούμενα. Οι προβολές του συμπληρωματικού δείκτη (C) και της Κλίσης (I), δεν είναι κατηγορούμενα, ως κλειστές, «κορεσμένες» προτάσεις χωρίς μεταβλητή. Εξαιρεση αποτελούν οι

παραθετικές αναφορικές προτάσεις (appositives), που κατά τη Ν περιέχουν μεταβλητή ως υποκείμενο.

Στην εξέταση του ποιες κατηγορίες αποτελούν κατηγορούμενα συζητούνται, ή και, απλώς, θίγονται, από τη Ν αρκετά ενδιαφέροντα θέματα. Από αυτά, το σπουδαιότερο αφορά το κατά πόσον το Ονομα είναι ή δεν είναι κατηγορούμενο. Είναι αλήθεια πως η συζήτηση πάνω σ' αυτό είναι αρκετά δαιδαλώδης και δύσκολη στην παρακολούθησή της: το τελικό συμπέρασμα, πάντως, είναι πως το όνομα που προσδιορίζεται από μια ΟΦ σε γενική (*John's nastiness*) είναι κατηγορούμενο αν σαν λέξη διαθέτει ορίσματα. Αυτό κατά τη Ν συμβαίνει με τα αφηρημένα (abstract) ονόματα, που τα συγκαταλέγει στις «γεγονοτικές» λέξεις, και με τα λεγόμενα «picture nouns», οπότε η προσδιοριστική γενική είναι ο πρωταγωνιστής του ονοματικού κατηγορούμενου (πβλ. και το χαρακτηρισμό «υποκειμενική γενική»). όπως στην περίπτωση π.χ. του *the Huns' destruction of the city*⁶. Το συμπέρασμα αυτό είναι σημαντικό για τη συνολική κατηγορηματική θεωρία της Ν: αντίθετα με την «αντίπαλη» – στο σημείο αυτό – ανάλυση του Williams, ο πρωταγωνιστής - υποκείμενο δεν απαιτείται εδώ να βρίσκεται έξω από τη μέγιστη προβολή του κατηγορούμενου: έτσι, το όνομα ως κατηγορούμενο διαφοροποιείται ουσιαστικά από το επίθετο και το ρήμα, επειδή τα τελευταία πράγματι απαιτούν ένα *εξωτερικό* όρισμα (π.χ. *I consider Sally (srp) [fond (κατηγ.) of Jan]*). Ομοια και στην περίπτωση της αντικειμενικής γενικής (*the city's*

6. Ωστόσο, όπως επισημαίνει η Ν, κάθε προσδιοριστική γενική δεν ερμηνεύεται υποχρεωτικά ως πρωταγωνιστής ή όρισμα, ακόμα κι αν το όνομα διαθέτει ορισματική δομή: π.χ. στο *yesterday's announcement*, η γενική δεν είναι το όρισμα του ουσιαστικού, άρα ούτε κι ο πρωταγω-

νιστής του κατηγορούμενου που αντιπροσωπεύει το όνομα αυτό. Η Ν τη γενική αυτή την ονομάζει «αποδοτική» (attributive), όπως ονομάζει και το μόρφωμα *of* στο *a wallet of leather*, και τη θεωρεί εγγενές μέρος (της έννοιας) του ουσιαστικού.

destruction), που η N, ακολουθώντας την πλειοψηφία των γλωσσολόγων (σ.40), θεωρεί πως γεννιέται ως συμπλήρωμα του O (*the destruction of the city*) και μετακινείται στη συνέχεια σε προ-ονοματική θέση: κι εδώ, η γενική είναι όρισμα, άρα και πρωταγωνιστής, του ονόματος - κατηγορούμενου.

Η θεματική σχέση του ονόματος με τα συντακτικά του ορίσματα απασχολεί ιδιαίτερα τη N και αποκτά εξέχουσα θέση στην όλη θεωρία της. Ταυτόχρονα, όμως, είναι και το πιο ευάλωτο μάλλον σημείο της, γιατί η ανάγκη, όπως θα δούμε στη συνέχεια, θέσπισης ιδιαίτερων κανόνων για τη σχέση και σύνδεση ονόματος - πρωταγωνιστή έχει θεωρηθεί ότι υπονομεύει τη γενικότητα και την ενότητά της. Η γενική, λοιπόν, σε όποια θέση κι αν βρίσκεται σε σχέση με το όνομα (στην επιφ. δομή), είναι «υποκείμενο» (sgp) του κατηγορούμενου του οποίου το όνομα αυτό είναι κεφαλή⁷. ακόμα κι αν ένα συγκεκριμένο όνομα παίρνει στο λεξικό μόνο ένα όρισμα (*Jack's death*). Επειδή, ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις σαν την:

6. The destruction of the city [PRO to prove a point] was deplorable.

η N προτείνει έναν εφεδρικό ορισμό για να καλύψει τα «εννοούμενα» ορίσματα (αυτό που στην παραπάνω πρόταση ελέγχει το PRO), αλλά και τα ορίσματα ΟΦ της Ιταλικής που έχουν το θεματικό ρόλο του δράστη (agent) αλλά δεν εκφέρονται σε γενική (*il libro de Moravia*). Κοντολογίς, υπάρχει ένας γενικός ορισμός για το «υποκείμενο» ενός κατηγορούμενου άλλου από το όνομα, το οποίο ταυτίζεται με

το μοναδικό εξωτερικό όρισμά του, και δύο ορισμοί που αλληλοσυμπληρώνονται για το όνομα: αν υπάρχει γενική, είναι αυτή το υποκείμενο (sgp): αν δεν υπάρχει γενική, υποκείμενο είναι το όρισμα που λείπει μεν τυπικά αλλά είναι «ωσεί παρόν» συντακτικά. Ας σημειωθεί ακόμα ότι στα πλαίσια αυτής της ανάλυσης, η εμπρόθετη φράση του ποιητικού αιτίου όπως εμφανίζεται στο:

7. *the city's destruction by the Huns*

δεν εκπροσωπεί το «υποκείμενο» του ρηματικού ονόματος, αλλά αποτελεί μέρος του ως κατηγορούμενου: «υποκείμενο» (sgp) είναι το *city's* (σ. 72).

Η διάσπαση αυτή του ορισμού του υποκειμένου σε επιμέρους υπο-ορισμούς δεν είναι ιδανική λύση, όπως παραδέχεται και η ίδια η N, αλλά είναι φανερό ότι υπαγορεύεται από την *a priori* αποδοχή της διαφοροποίησης του ονόματος - κατηγορούμενου σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες, αφού θεωρείται το μόνο που μπορεί να έχει εσωτερικό υποκείμενο: από εκεί και πέρα είναι φανερό ότι δεν έχει κανείς πολλές επιλογές (σ. 70).

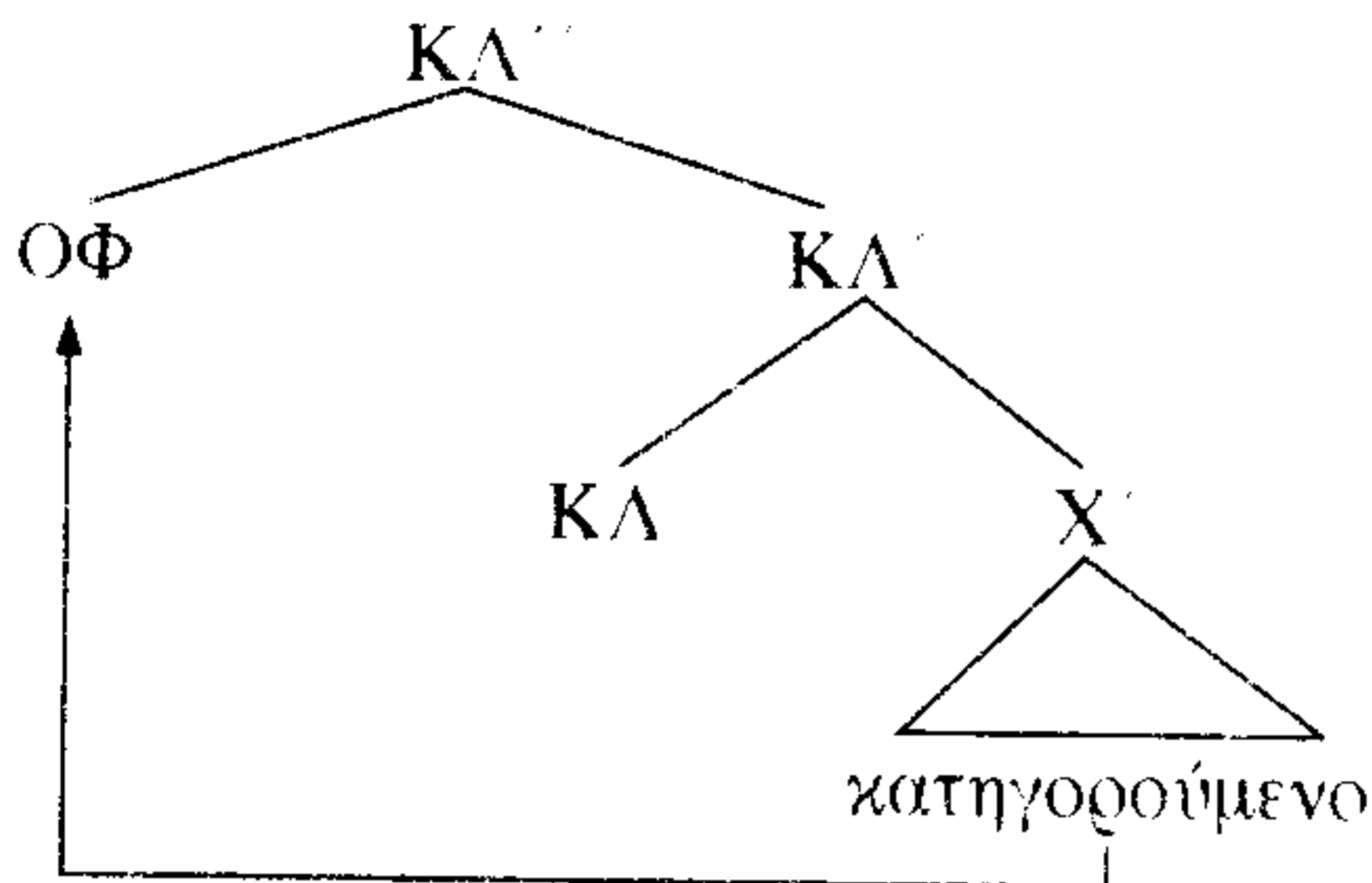
Η σύνδεση ενός κατηγορούμενου με ένα υποκείμενο συντελείται στην επιφανειακή δομή (ή και αργότερα, αλλά όχι πριν) δημιουργώντας μια κατηγορηματική δομή (PS), ως «παράρτημα» της επιφανειακής.

Η N διακρίνει δύο είδη κατηγορουμένων: αυτό που ονομάζει πρωταρχικό (πρωτογενές) (συντ. ΠΚ) (primary) και το δευτερεύον (δευτερογενές) (συντ. ΔΚ) (secondary)⁸. Ο ορισμός του πρώτου είναι *γνήσια συντακτικός*, παρά την επίμονη δή-

7. Φυσικά, το όνομα μπορεί να έχει και άλλους πρωταγωνιστές (π.χ. εμπρόθετες φράσεις) αλλά αυτό δεν παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα.

8. Ανάλογη διάκριση κάνει και η Rothstein (1983) *The syntactic forms of predication* (MIT unpubl. doctoral diss.), αν και η βάση της διάκρισής της είναι διαφορετική. Γε-

λωσή της ότι στηρίζεται μόνο στη σχέση «υποκείμενο - κατηγορούμενο» (σ. 89)· δίνεται με το ακόλουθο σχήμα:

Περιοχή του είναι η πρόταση (clause). Κάθε πρόταση έχει ένα μόνο ΠΚ. Λέει χαρακτηριστικά η Ν πως πρόκειται για το «ιδανικό» κ., «our canonical idea of a predicate» (σ. 88). Πρωταγωνιστής του ΠΚ είναι το γραμματικό υποκ. της πρότασης. Η έννοια του ΠΚ, όπως δίνεται, γενικά (και από τη Ν και από την Rothstein), ισοδυναμεί με την πιο παραδοσιακή—ακόμα και στα πλαίσια της ΜΓ—έννοια του κατηγορήματος. Είναι αυτό ακριβώς που διαχωρίζεται από το «υποκείμενο» (βλ. και σσ. 18-9).

Το ΔΚ ορίζεται, περιγραφικά, ως οποιοδήποτε Κ άλλο από το Πρωτεύον, του οποίου ο πρωταγωνιστής μπορεί να αντιστοιχεί στο γραμματικό υποκείμενο ή το αντικείμενο του ΠΚ. Δηλ. η περιοχή του ΔΚ είναι η (ελάχιστη) πρόταση που περιέχει ένα μοναδικό ΠΚ· με άλλα λόγια, το ΔΚ εξαρτάται από το ΠΚ. Π.χ.:

8. *Maria ha invitato Giulia come amica*

νικά, η θεωρία της Ν έχει κοινά σημεία με τη θεωρία της R, αλλά και σημαντικές διαφορές. Δυστυχώς δεν έχω πρόσβαση στη διατριβή της R, κι έτσι δεν μπορώ να συγκρίνω τις δύο συγγενείς στο πνεύμα αλλά διαφορετικές στο γράμμα (όπως λέει η ίδια η Ν) αναλύσεις. Πάντως πολύ συχνά η Ν παραπέμπει στη R είτε συμφωνώντας, είτε συχνότερα, διαφωνώντας.

9. «In general, every secondary predicate

9. *Maria ha mangiato la carne nuda*

Το ζητούμενο για το ΔΚ είναι η θεματική ένταξη του μέσα στην ορισματική περιοχή του ΠΚ στην οποία εμπίπτει⁹. Δηλαδή, να «εξουσιοδοτηθεί».

Μεγάλο μέρος του βιβλίου, και ειδικά του δεύτερου κεφαλαίου, αφιερώνεται στην αρκετά πειστική προσπάθεια της Ν να δείξει ότι προς αυτή την κατεύθυνση η εμπλοκή της συντακτικής εννοιας *command*¹⁰ δεν είναι άμεσα, ή πάντα, σχετική με τα δεδομένα (Ιταλικής και Αγγλικής) της κατηγορηματικής σύνδεσης. Αυτό που είναι άμεσα σχετικό και καλύπτει όλες τις περιπτώσεις σύνδεσης είναι η ορισματική και η άμεσα συναφής με αυτήν θεματική δομή¹¹. Για τη Ν περιοχή κρίσιμη για τον εμπειρικό έλεγχο της θέσης αυτής είναι οι περιπτώσεις εμπρόθετων φράσεων (PP) και (δευτερευόντων) κατηγορούμενων που βρίσκονται έξω από αυτές. Με βάση την πλούσια παράθεση δεδομένων από τις δύο γλώσσες η Ν δείχνει ότι μόνο στην περίπτωση που το αντικείμενο της πρόθεσης παίρνει θεματικό ρόλο από μια κεφαλή με την οποία συγκλήθη η εμπρόθετη φράση βρίσκεται σε «αδελφική σχέση», μπορεί να συνδεθεί με το (πρωτεύον) κατηγορούμενο με το αντικείμενο της πρόθεσης. Αν όμως το αντικείμενο αυτό δεν συνδέεται θεματικά με μια κεφαλή (αλλά, π.χ., την προσδιορίζει), τότε η κατηγορηματική σύνδεση απορραίνεται. Π.χ.:

10. *Similar to Bill* έπρεπε

needs to be thematically tied in somehow» (σ.123).

10. Που συνιστά την κρισιμότερη έννοια στη θεωρία κατηγορηματικής του Williams, από την οποία η Ν διαφοροποιείται ακριβώς ως προς το κριτήριο αιτιο σημείο.

11. «Instead we must consider argument structure. That is, predication coindexing is a semantic phenomenon and it is not predictable from syntactic structure» (σ.104).

11. Dipendo da Claudio come prete
12. The arrival of John completely tucked out
13. The thought of John as a teenager¹² αλλά:
14. *Tullio mangia dopo Claudio come prete
15. *Thin at the waist as a point of comparison
16. *The discussion after lunch as a break

Αυτή η απλή περιγραφή της κατάστασης καταξιώνεται σταδιακά ως θεωρία καθώς περιβάλλεται με το ερμηνευτικό ένδυμα της αρχής της κατηγορηματικής σύνδεσης η οποία αναλύεται σε μια σειρά από «provisos»: στην ουσία πρόκειται για μια τυποποίηση των συνθηκών κάτω από τις οποίες μπορεί να γίνει η σύνδεση· άξονας είναι η θεματική κατάσταση του ΔΚ και/ή του υποκ. (sgp). Τα τρία βασικά provisos είναι τα εξής:

- α. Όταν το ΔΚ εμπίπτει το ίδιο μέσα στη θεματική περιοχή μιας λεξικής κεφαλής (ως αδελφικός δεσμός της), μπορεί να είναι όρισμα της κεφαλής αυτής: τότε το υποκ. πρέπει να ανήκει στη λεξική δομή αυτής της κεφαλής (χωρίς αναγκαστικά να δέχεται θεματικό ρόλο από αυτή). Παράδειγμα: *The medication rendered John helpless. *I described the confirmation of Mary as a catholic to Arnie...* Αν το ΔΚ δεν είναι όρισμα της λεξικής κεφαλής, (αλλά, π.χ., προσάρτημα προσδιορισμός), προβλέπεται επίσης ότι «εξουσιοδοτείται» μέσω του υποκειμένου του το οποίο παίρνει θεματικό ρόλο· παράδ.: *I like Pepsi cold. Mary kissed John nude.*
- β. Στην περίπτωση που η λεξική κεφα-

λή του ΔΚ είναι όνομα, ή το ίδιο το ΔΚ ή το υποκ. του παίρνουν θεματικό ρόλο από το όνομα: *I hate the Huns' destruction of the city.*

- γ. Αν το ΔΚ δεν εμπίπτει στη θεματική περιοχή μιας κεφαλής, τότε, για να επιτευχθεί η σύνδεσή του με το υποκείμενο δεν θα πρέπει ανάμεσα στα δύο να παρεμβάλλεται φραγμός, όπου η έννοια του φραγμού εξαρτάται και πάλι από το κατά πόσον μια λέξη είναι θεματικός αποδέκτης, και δίνεται με δομικούς όρους (μια μέγιστη προβολή που δεν είναι λεξικά (θεματικά) χαρακτηρισμένη –L-marked– είναι φραγμός για τη σύνδεση ενός κατηγορουμένου και ενός υποκειμένου που κυριαρχείται από την προβολή αυτή). Παράδειγμα: *his thoughts about beauty as an ideal vs. *a moment of beauty as an ideal.*

Η όλη ιδέα, παρά την επίπονη παρακολούθησή της, είναι, εντέλει, απλή: πρόκειται για ένα παιχνίδισμα ανάμεσα σε θεματικούς ρόλους: ένας θεματικός ρόλος πάει είτε στο ΔΚ (οπότε το ΔΚ είναι ο μεσάζων ανάμεσα σ' αυτό που μεταβιβάζει τον ρόλο και το υποκείμενό του), είτε στο υποκείμενο (οπότε το υποκείμενο δίνει το δικαίωμα – εξουσιοδοτεί – στο ΔΚ να βρίσκεται στην περιοχή ενός ΠΚ).

Αναρωτιέται, όμως, κανείς γιατί μια τόσο απλή και ευλογοφανής άποψη να παρουσιάζεται με ένα τόσο περίπλοκο τρόπο. Ίσως η απάντηση να βρίσκεται στην προσπάθεια της Ν να δείχνει συνεχώς τη σπουδαιότητα που έχει για την ανάλυσή της η ορισματική και θεματική δομή.

Πάντως, αφού ο αναγνώστης έχει στ'

12. Πβλ. όμως στα Ελληνικά, *εξαρτάται από το παιδί (ως) άρρωστο, *απομακρύνθηκε από το έρημο μέρος (ως) επικίνδυνο φαίνεται

πως η γενίκευση αυτή δεν ισχύει εδώ, τουλάχιστο με τον ίδιο τρόπο (βλ. και Catsimali 1990, 229).

αλήθεια προσπαθήσει επίπονα (όπως και η ίδια η συγγραφέας παραδέχεται πως συμβαίνει) να παρακολουθήσει την επιχειρηματολογία και όλα τα δεδομένα που τη στηρίζουν σ' ολόκληρη την πρώτη ενότητα, στις πέντε τελευταίες παραγράφους της αισθάνεται δικαιωμένος. Εδώ διαπιστώνει τη δύναμη της θεωρίας και σε ποιά έκταση ανταπεξέρχεται στις ανάγκες των δεδομένων. Σε μορφή ανακεφαλαίωσης βλέπουμε να επαληθεύονται όλα τα *provisos*: διαβάζουμε μερικά παραδείγματα τα οποία περνούν τον έλεγχο αυτό, αλλά «μπλοκάρονται» πραγματολογικά. Το γεγονός αυτό δίνει μιαν άλλη διάσταση, πολύ ενδιαφέρουσα, στο όλο θέμα της κατηγορήσεως και είναι κρίμα που η Ν δεν επεκτείνεται καθόλου προς την κατεύθυνση που δείχνει η παρατήρησή της ότι περιπτώσεις σαν το παράδειγμα: *I shot Bill *as my protector/as my enemy* «...show a need for attention to the additional restrictions on particular types of secondary predications that go beyond the restrictions common to all secondary predicates» (σ. 147). Επίσης, στην τελευταία παράγραφο αυτής της ενότητας η Ν κατοχυρώνει τη θεωρία της διεκδικώντας ερμηνευτική επάρκεια: από τα πιο ενδιαφέροντα και καίρια σημεία τα οποία επανέρχονται στην κλασική βιβλιογραφία της κατηγορήσεως και στα οποία σαφώς η Ν διαφοροποιείται από τους δημιουργούς της βιβλιογραφίας αυτής, είναι η παρατηρημένη αδυναμία του προσδιορισμού (*specifier*) του ονόματος να λειτουργήσει ως υποκείμενο ενός κατηγορούμενου¹³, πβλ.: **John's arrival*

nude, και η αμφισημία προτάσεων όπως: *I believed John sober* (*I believed while sober— I believed that J. was sober*, ανάλογα με το αν το ΔΚ ανήκει στη λεξική δομή του ρήματος ή όχι) κ.λ.π. Αξίζει να πληροφορήσουμε τον αναγνώστη ότι για τη Ν δύο πράγματα είναι σχετικά εδώ: α. οι προσδιοριστικές ΟΦ μπορούν να δέχονται θεματικό ρόλο από το όνομα-κατηγορούμενο (βλ. και παραπάνω), β. η αντιγραμματικότητα του **John's arrival nude* μπορεί να οφείλεται στην ασυμβατότητα των χρονικών πλαισίων του γεγονότος που δηλώνει το όνομα ως κατηγορούμενο, και του ΔΚ¹⁴: στην αντιγραμματικότητα αυτή η Ν αντιπαραθέτει το: *John's arrival at precisely 8.15 buck naked threw the party into chaos*. Και στη συνέχεια παραθέτει παραδείγματα που δείχνουν τη δυνατότητα ενός ΔΚ να «παίρνει» σαν υποκείμενο είτε την προσδιοριστική γενική (*I sought Mary's advise as a disinterested friend, my advice to you as your best friend...*), είτε την μετα-ονοματική γενική (*I...of Mary as a disinterested friend*). Είναι αλήθεια ότι εδώ η Ν μένει «ανοιχτή», γιατί ενώ η άποψή της ότι η προσδιοριστική γενική, όπως και η μετα-ονοματική, από την οποία εξάλλου προέρχεται με μετακίνηση, έχει θεματικό ρόλο, είναι λογική και έχει στήριξη, η ερμηνεία αντιγραμματικών παραδειγμάτων όπως του **John's arrival nude* μένει κάπως φτωχή και όχι τόσο δυναμική όσο θα περίμενε κανείς. Και στο σημείο αυτό μπορούμε να αναφέρουμε μια σοβαρή παράλειψη ολόκληρου του βιβλίου που συνιστά μια σοβαρή αδυναμία της

13. Κατά τον Williams η αδυναμία αυτή διατυπώνεται ως αδυναμία των ΟΦ να περιέχουν ένα κατηγορούμενο μέσα στη δομή τους, πβλ. «NPs do not have predicates in their complement structure: **John's arrival dead, *the arrival of John dead*» (1980, 218-219).

14. Ο W. O'Grady δίνει μιαν άλλη ανάλυση

και ερμηνεία των περιπτώσεων αυτών, καθώς παρουσιάζει μαρτυρίες που δείχνουν ότι οι «προσδιορισμοί» αυτοί (που κατά τη Ν είναι ΔΚ) είναι στο βάθος επιρρηματα και όχι επίθετα (*John's arrival while as drunk*), και μέσα σε μια ΟΦ δεν μπορεί να υπάρχει επιρρηματικός προσδιορισμός.

ανάλυσης: πουθενά δεν αναφέρεται τίποτα για το *as*, το μόρφημα που κατ' εξοχήν συνδέεται με την ποιότητα μιας (ονοματικής) κατηγορίας ως κατηγορούμενου. Η Ν το χρησιμοποιεί χωρίς ποτέ να σχολιάζει την παρουσία ή απουσία του. Κι όμως σε πολλά από τα παραδείγματά της η παρουσία του μορφήματος αυτού σημαίνει σίγουρα κάτι ουσιαστικό, δεν είναι αδιάφορη, όπως και στο παράδειγμα που αναφέραμε μόλις πιο πάνω, πβλ. (*)*John's arrival as nude/drunk*. Επομένως το θέμα της σύνδεσης ενός ΔΚ με κάποιο όρισμα του ονόματος (της οποίας επιλαμβάνεται το *a*, *proviso* της Ν) είναι πολύ πιο σύνθετο απ'όσο παρουσιάζεται από τη Ν¹⁵. Η ίδια παρατήρηση (για το *as*) ισχύει και για το βασικότατο κεφάλαιο στο οποίο η Ν συζητά τη δυνατότητα σύνδεσης ενός ΔΚ με το αντικείμενο μιας πρόθεσης, όταν η Εμπροθ Φ είναι όρισμα ενός ρήματος (ή επιθέτου, ή ονόματος): κι εδώ η συντριπτική πλειοψηφία των παραδειγμάτων στηρίζεται στην εισαγωγή του ΔΚ με το *as*: *taken with John as a speaker, hungry for Sue as a lover* (αλλά και: *fond of John naked, similar to Bill drunk*). Ποτέ δεν μαθαίνουμε όμως τι καθορίζει την εμφάνιση του *as*.

Κάτι άλλο που επίσης περιμέναμε να σχολιάσει η συγγραφέας, αλλά, που τελικά δεν το θίγει καθόλου, είναι η πραγματική «φύση» της διάκρισης ανάμεσα σε ΠΚ και ΔΚ. Προφανώς πρόκειται για διάκριση χωρίς αντίκρουσμα στο χώρο της φιλοσοφίας, όπου η έννοια της κατηγορήσεως είναι ενιαία. Είναι επίσης προφανές ότι η διάκριση αυτή μπορεί να περιγραφεί με συντακτικούς όρους (ή, έστω με έννοιες που πραγματώνονται συντακτικά, όπως περιοχή του ΠΚ, όρισμα λεξικής κεφαλής, κ.λ.π.), αλλά δεν είναι προφανές τι είναι αυτό το στοιχείο της

κατηγορήσεως που μας κάνει να διακρίνουμε δύο τύπους της. Είναι αξιολογική η διάκριση ανάμεσα στους δύο αυτούς τύπους; Είναι η κατηγορήση κλιμακούμενη έννοια; Και τι θα πει πρωτοτυπική κατηγορήση; Γιατί η σχέση ρήματος-υποκείμενου είναι εντονότερη/γνησιότερη στο *ο Γιάννης ήρθε*, απ'όσο είναι ανάμεσα στο όνομα και το επίθετο στο *Η Μαρία έφαγε το μήλο άγουρο*; Από μια θεωρία που διακηρύσσει πως είναι σημασιολογική θα περιμενε κανείς κάποια συζήτηση των βασικών αυτών ερωτημάτων.

Η δεύτερη ενότητα του βιβλίου της Ν περιλαμβάνει την εκτεταμένη διερεύνηση μιας τάξης δεδομένων ελάχιστα – ακριβέστερα: καθόλου – μελετημένων (με την εξαίρεση του J.C. Milner 1978, *De la syntaxe à l'interpretation. Quantités, insultes, exclamations*. Paris: Editions du Seuil), που αναλύει αντίστοιχα δεδομένα της Γαλλικής: επίσης στη Stavrou (υπό δημοσ.) προτείνεται μια ανάλυση αντίστοιχων παραδειγμάτων της ΝΕ, γνωστών και από την παραδοσιακή βιβλιογραφία, στα πλαίσια της Φράσης Άρθρου (DP). Πρόκειται για τη δομή που δημιουργεί μια κοινή χρήση των λεγόμενων «αποτιμητικών» (evaluative) ονομάτων, που συνήθως χρησιμοποιούνται υβριστικά (όχι πάντα, βέβαια: χρησιμοποιούνται και επαινετικά). Τα δεδομένα αυτά περιλαμβάνουν ΟΦ όπως τις ακόλουθες:

- Ιταλικά: *quel matto di Giorgio*
il tuo cretino di marito
quell' angelo di tua moglie
- Αγγλικά: *that crook of a chairman*
this rag of a dress
a prince of a man

15. Και είναι ενδιαφέρον και άξιο διερεύνησης το ότι στα Ελληνικά το *ο ερχομός του*

Γιάννη άρρωστου/μεθυσμένου/παντρεμένου/πεινασμένου... είναι γραμματικά ορθό.

Πβλ. Ελληνικά:

ο ανόητος ο αδερφός της
το τέρας η γυναίκα του
η καημένη η Μαρία
(ένας) γίγαντας άνθρωπος
παιδί διαμάντι

(πβλ. και την ειρωνική/επιτιμητική χρήση ακόμα και επιθέτων σαν το «έξυπνος» στο: *ο έξυπνος ο Κώστας* στο είπε αυτό.)

Κατά τη Ν φράσεις όπως οι παραπάνω τόσο στα Ιταλικά όσο και στα Αγγλικά είναι περιπτώσεις «δευτερεύουσας κατηγορήσης». Ένα βασικό στοιχείο της θεωρίας της που της επιτρέπει να διακρίνει κατηγορηματική σχέση μέσα στις παραπάνω ΟΦς, και που θα πρέπει κανείς να το δει σαν συνέπεια της βασικά σημασιολογικής προσέγγισής της στο θέμα της κατηγορήσης είναι η δυνατότητα διαφοροποίησης σημασιολογικής και συντακτικής κεφαλής. Στις παραπάνω φράσεις τα *matto, cretino, angelo* (και οι αντίστοιχες λέξεις στα Αγγλικά παραδείγματα) είναι συντακτικές κεφαλές και ταυτόχρονα κεφαλές ΔΚ (σαν «γεγονοτικές λέξεις»): τα αντικείμενα των προθέσεων είναι οι σημασιολογικές κεφαλές, που ως τέτοιες δέχονται θεματικό ρόλο, άρα είναι οι πρωταγωνιστές. Η συγγραφέας δείχνει διεξοδικά και με άφθονα παραδείγματα τόσο τη δομή αυτών των φράσεων —κατά την οποία η εμπρόθετη φράση είναι «αδελφή» του ονόματος-κατηγορούμενου (έστω κι αν δεν είναι όρισμα)¹⁶—, όσο και την αντίστοιχη σημασιολογική τους ερμηνεία. Σκοπός της είναι η ενίσχυση και επαλή-

θευση μέσα από αυτές τις δομές των αρχών της κατηγορηματικής σύνδεσης που παρουσίασε στην προηγούμενη ενότητα. Η συζήτηση των ποικίλων όψεων που εμφανίζουν οι φράσεις αυτές είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, αλλά είναι αδύνατον στον περιορισμένο χώρο που διαθέτουμε να επεκταθούμε περισσότερο. Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί, στα πλαίσια μιας μικρής παρέκκλισης, ότι η συντακτική ανάλυση των κατασκευών αυτών από τη Ν έχει κάποια επιπλέον βαρύτητα επειδή παρέχει ανεξάρτητη θεωρητική στήριξη στην ανάλυση των αντίστοιχων κατασκευών στα Ελληνικά —όπως δίνονται παραπάνω— (βλ. Σταύρου (υπό δημοσ.), Ηορποεξς—Σταύρου 1986), σύμφωνα με την οποία η δειτέρα ΟΦ (ισοδύναμη με την εμπροθετη φράση στα Ιταλικά και τα Αγγλικά) είναι «αδελφή» του ονόματος που είναι η κεφαλή της ευρύτερης ΟΦ (Φράση Αρθροσύντακτικα κριμένα, για την Ελληνική περίπτωση, παρα το γεγονός ότι στα Ελληνικά ο προσδιορισμός δεν είναι ούτε εμπροθετος αλλά ούτε και σε γενική πτώση, αλλά μια ομοιόπρωτη ΟΦ (Φράση Αρθροσύντακτικα κριμένα, αν όλες οι φράσεις στις τρεις γλώσσες, όπως δίνονται παραπάνω, είχαν παράλληλη ερμηνεία, τότε η υποθέση θα χαινε και κατά βάση όμοια δομή στο κλασικό έρεισμα.

Στο τελευταίο κεφάλαιο της ενότητας αυτής, η Ν επιχειρεί επεκταση της θεωρίας της σε κατασκευές που κλασικά δεν είχαν ως τώρα συζητηθεί με το ζήτημα της κατηγορήσης (τα τελευταία *delta relativita, il concetto de giustizia*), το προτασικό

16. Αυτό απορρέει από τη συγκεκριμένη, αρκετά περιοριστική, παραλλαγή της θεωρίας του X' που υιοθετεί η Ν: X' → Spec-X', X' → X-Compl.

17. Οι φράσεις αυτές σε πολλά κλασικά έργα αναφοράς (π.χ. Quirk—Greenbaum—Leech—Svartvik 1985) χαρακτηρίζονται ως παραθετικές (βλ. και Σταύρου, υπό δημοσ.). Πα-

ραπέμπω τον ενδιαφέροντα αναγνώστη και στον Matthews (1987), και στην ίδια αξιολογική συζήτηση του πρώτου προτάση που ακολουθεί το *facti*, στα Αγγλικά, είναι παραθετική ή απλώς «συντακτικό» της ονοματικής κεφαλής. Βεβαίως, στα πλαίσια της θεωρίας της Ν η δειτερα ομοιοπρωτη πρόταση είναι συμπλήρωμα, με την έννοια

συμπλήρωμα στο: the fact that, il fatto che... και οι παραθετικές ονοματικές φράσεις (appositives). Σ' όλες έχουμε περιπτώσεις ΔΚ: τα *teoria, concetto* είναι ΔΚ (αν και είναι συντακτικές κεφαλές ολόκληρης της δομής στην οποία ανήκουν), επειδή «The initial N.....tells us that relativity is a theory. That is, *teoria* is predicated of (la) *relativita*» (σ.247), με τα ονόματα που ακολουθούν (μέσα στις εμπρόθετες φρ.) ως υποκείμενα (*srp*). Ενδιαφέροντα (αν και ελλιπής ως προς την ερμηνεία της) είναι και η ανάλυση του προτασικού συμπληρώματος του *fatto* ως υποκείμενου του ΔΚ του οποίου το όνομα αυτό είναι κεφαλή: είναι ενδιαφέροντα γιατί το συγκεκριμένο όνομα (*fatto*) διαφοροποιείται από άλλα ονόματα που αν και δημιουργούν την ίδια συντακτική κατασκευή δεν μπορούν να ερμηνευτούν «κατηγορηματικά», όπως, π.χ., τα *l'idea che....., la prova che...., la bugia che* («το ψέμα ότι...»), παρόλο που και εδώ η δευτερεύουσα πρόταση είναι όρισμα των εν λόγω ονομάτων. Ο βασικός λόγος που δίνει η Ν για αυτή τη διαφοροποίηση είναι ότι μόνο το όνομα «γεγονός» (*facti, fatto*) χαρακτηρίζει (αποδίδει ιδιότητα) την αδελφική του πρόταση: στις άλλες περιπτώσεις, η δευτερεύουσα πρόταση, με το να διευκρινίζει το περιεχόμενο του ονόματος-κεφαλής, απλώς το προσδιορίζει (*modifies*, σ.249).

Στην ίδια πάντα ενότητα, η Ν παρουσιάζει μια ακόμα περίπτωση ΔΚ μέσα στην ΟΦ. Πρόκειται για την ενδιαφέρουσα περίπτωση που το ελληνικό συντακτικό υπάγει σ' ένα από τα συντακτικά

σχήματα λόγου: την *υπαλλαγή*. Χαρακτηριστικά παραδείγματα: ένα καυτό φλυντζάνι τσάι, ένα ζεστό κύπελο καφέ: ίσως πιο παραγωγικά ακόμα στα Αγγλικά: a quiet cup of coffee, a racy book of short stories, κ.λ.π. Κατά την ανάλυση της Ν η υπαλλαγή, η δυνατότητα, δηλ., του επιθέτου να συν-ερμηνεύεται όχι με το όνομα που τυπικά (:δομικά), προσδιορίζει, αλλά με το όνομα με το οποίο τυπικά δεν έχει σχέση, αυτό της εμπρόθετης φράσης που ακολουθεί στα παραδείγματα από τα Αγγλικά (και στα Ελληνικά με αυτό που, κατά μια τουλάχιστον ανάλυση, είναι συμπλήρωμα, βλ. Σταυρου (υπό δημοσ.)) οφείλεται στο ότι οι Επιθετικές Φράσεις, και, γενικά, όποια κατηγορία προσδιορίζει το ονομα-κεφαλή, είναι ΔΚ που «παίρνει» ως υποκείμενο την κατηγορία που ακολουθεί, ως αδελφός κόμβος της κεφαλής αυτής. Και έτσι, τονίζει η Ν, έχουμε μια ακόμα περίπτωση όπου η δομική συνθήκη της «κυριαρχίας γ» δεν ισχύει για την σύνδεση κατηγορούμενου-υποκείμενου¹⁸.

Η Ν υπάγει στη θεωρία της για την κατηγορήση και τις παραθετικές ΟΦ, όπως εμφανίζονται στις προτάσεις:

17. *Suo suocero, uno stronzo incredibile, viene stasera*
Her father-in-law, an incredible slimeball, is coming tonight

18. *Ho parlato con Helena, mia figlia, del tuo problema*
I spoke with Helen, my daughter, about your problem

και τις θεωρεί, εκ παραλλήλου με τις πα-

που έχει ο όρος στον Matthews, δηλ. αδελφικός κόμβος του ονόματος, και γι αυτό μπορεί να ερμηνευτεί ως υποκείμενο του κατηγορούμενου του οποίου το όνομα είναι κεφαλή.

18. Ταυτόχρονα όμως, δεν έχουμε εξήγηση του τι ακριβώς είναι αυτό που επιτρέπει

μόνο(:) στις περιπτώσεις αυτές στο προνοματικό επίθετο να υποδέεται ρόλο κατηγορούμενου ενώ, γενικά, είναι απλός προσδιορισμός, και μάλιστα σε -σχετική, είναι αλήθεια- αντιδιαστολή με το (επίθετο ως) κατηγορούμενο, βλ. και Ν (σ.20-23).

ραθητικές αναφορικές προτάσεις, που, ως σημειωθεί, είναι και η μόνη περίπτωση πρότασης, με μεταβλητή ως υποκείμενο, κατηγορούμενου (σ.262), ΔΚ τα οποία βρίσκουν το υποκείμενό τους σε οποιαδήποτε κατηγορία (υπό τον όρο ότι βρίσκονται δίπλα της (adjacency))¹⁹.

Δεν θα σταθώ στην τρίτη και τελευταία ενότητα γιατί τη θεωρώ περιφερειακή στην όλη θεωρία της Ν για την κατηγορία, με την έννοια ότι η «φυσική» επέκταση (σ. 274) της θεωρίας αυτής και η ένταξη σ' αυτήν των βασικών αρχών της δεσμευμένης αναφοράς (binding) έγκειται στην κατ' αρχήν αποδοχή της. Το ότι οι αρχές της δεσμευμένης αναφοράς και οι συνθήκες ερμηνείας ενός αναφορικού στοιχείου με το σημείο αναφοράς του μπορούν να ενσωματωθούν σε μια θεωρία κατηγορίας δικαιώνει, βέβαια, τη θεωρία αυτή αλλά δεν αποτελεί ανεξάρτητη υποστήριξη· αν υποθέσουμε ότι υπάρχουν ανεξάρτητοι λόγοι για τους οποίους η θεωρία πάσχει, τότε δεν θα είχε και νόημα να εξακολουθεί κανείς να την υιοθετεί μόνο και μόνο για να εντάσσει σ' αυτήν κάτι που θα μπορούσε να εξετασθεί και πέρα ή έξω από αυτήν²⁰.

Το ότι ο προβληματισμός γύρω από το θέμα της κατηγορίας είναι τόσο παλιός δεν σημαίνει, όπως δείχνουν τα πράγματα, ότι σήμερα έχουμε καταλήξει σε μια πάγια, καθολικά αποδεκτή θε-

ωρία. Αντίθετα, η εκτεταμένη ενασχόληση με το θέμα της συντακτικά, ακριβέστερα δομικά (configurationally), καθορισμένης κατηγορίας, για να περιορίσουμε στην περιοχή του ενδιαφέροντος του συγκεκριμένου βιβλίου, έχει συμβάλει στη δημιουργία επιμέρους θεωριών και αναλύσεων που οριοθετούν σήμερα μια περιοχή λίγο-πολύ προδιαγεγραμμένη και ένα χώρο καθοριστικά μάλλον χαρακτηρισμένο· έτσι έχουμε από τη μία τη θεωρία των μικρών προτάσεων (small clauses) του ίδιου του Chomsky, κατ' αρχήν, σε ποικίλες εκδοχές (ως προς την ακριβή διατύπωση/φορμάρισμα), σύμφωνα με την οποία η σχέση Κ-Υ υπάρχει (και υλοποιείται) μόνο μέσα στα πλαίσια της πρότασης (clause), και για την οποία η έννοια «υποκείμενο» ταίριζεται με την έννοια «δομικό υποκείμενο» (Williams 1983a, 289): π.χ.: Rachel considers [Jill [a nice person]]· κι από την άλλη τη θεωρία της «ενδεικτικής συνδασής» indexing, βασικός θεμελιωτής και εκπρόσωπος ο Williams²¹) του κατηγορούμενου με το υποκείμενό του, που δεν προϋποθέτει όρια πρότασης αλλά την καθαρά δομική σχέση c-command μεταξύ Κ-Υ, δηλ. την ταύτιση του υποκειμένου με την έννοια «εξωτερικό ορισμα». Η θεωρία της Ν εντάσσεται, γενικά, παρέχοντας πρόσθετη υποστήριξη²², στο δεύτερο είδος (με την έννοια ότι χρησιμοποιεί την ενδεικτική

19. Η Ν στην ανάλυσή της αυτή θεωρεί, αν και δεν το αναφέρει σαφώς, πως οι φραστικές (phrasal) παραθετικές φράσεις είναι ελαττωμένες αναφορικές προτάσεις. Έτσι δεν εξετάζει το στοιχείο της ομοιοαναφορικότητας που υπόκειται σε ορισμένες τουλάχιστον από αυτές (πιθανώς στο con Helena, (mia figlia). Βλ. Σταύρου (υπό δημοσ.) για μιαν ανάλυση των παραθετικών ΟΦ φράσεων ως διαφορετικών από τις παραθετικές (μη-περιοριστικές) αναφορικές, ακριβώς με βάση το στοιχείο της (πραγματολογι-

κής ομοιοαναφορικότητας).

20. Κι αν σημαίωσθε με εδώ ότι κάτι αντίστοιχο ισχύει με τη θεωρία κατηγορίας του Williams (1980), το οποίο στηρίζει τη θεωρία του με την ένταξη σ' αυτήν του υποχρεωτικού ελέγχου (obligatory control).

21. Και οι Rothstein, Culicover και Wilkins, μεταξύ άλλων (βλ. και σημ. 8).

22. Η Catsimali (1990, 217) δίνει τρεις βασικούς λόγους για τους οποίους η ανάλυση αυτή είναι προτιμητέα για τα Ελληνικά.

σύνδεση) – δεν εγκαινιάζει ένα τρίτο· όπως είναι διαμορφωμένα μέχρι στιγμής τα πράγματα, δύσκολα μπορεί κανείς να φανταστεί μια κατάσταση όπου μια παράταξη θα υποχωρούσε παραχωρώντας τη θέση της στην άλλη. Παρόλα αυτά, η συμβολή της Ν είναι ουσιαστική και πολλαπλή· και θα πρέπει να αποτιμηθεί με βάση τους όρους και «εργαλεία» που εκείνη θέτει – όχι με εκείνα των άλλων «παρατάξεων»· έγκειται, κατ' αρχήν, στη μετατόπιση του κέντρου βάρους. Η ίδια σε πολλά σημεία του βιβλίου της δηλώνει ότι η μετατόπιση γίνεται από τη συντακτική στη «σημασιολογική αρένα». Ομως: παρά τη δήλωση αυτή της ίδιας της Ν, η εντύπωση που αποκομίζει ο αναγνώστης αφού έχει ολοκληρώσει την ανάγνωση είναι ότι και η δική της θεωρία είναι τελικά συντακτική. Κι αυτό, επειδή δεν είναι, βέβαια, φιλοσοφική αλλά ούτε και στο χώρο της λογικής σημασιολογίας ανήκει – όπως για παράδειγμα συμβαίνει με το άρθρο του Chierchia («Formal semantics and the grammar of predication», *L.Inq.* 16, 417 - 43). Αλλά είναι συντακτική με μια ειδικότερη, ή μάλλον με την πρωταρχική έννοια που είχε ο όρος «συντακτικός», προτού σημειωθεί ο σαρωτικός επεκτατισμός του μεταμοντέρνου μετασχηματιστικού κινήματος, για το οποίο κάθε όρος (και χειρότερα ακόμα: έννοια) αποκτά περιεχόμενο μόνον αν τοποθετηθεί πάνω σε ένα δέντρο-διάγραμμα. Η θεωρία της Ν για την κατηγορία είναι μια υγιής αντίδραση απέναντι σ' αυτή την τάση, καθώς προσπαθεί να συνδέσει τη συντακτική ανάλυση με τα δεδομένα από τη μια και με τον κοινό νου από την άλλη. Η ανάλυσή της, λοιπόν, δεν είναι, άμεσα τουλάχιστον, δομική (configurational): δεν στηρίζεται απευθείας σε έννοιες που προϋποθέτουν δέντρα. Επικαλείται βασικές, πρωτογενείς σημασιολογικές έννοιες που, ωστόσο, κι αν μην το παραγνωρίζουμε αυτό, συνδέονται/εκφράζονται με συντακτικές

οντότητες· όπως το ίδιο το κατηγορούμενό της είναι κατ' αρχήν σημασιολογικό, αλλά υλοποιείται/πραγματώνεται, μοιραία!, μέσα από συντακτικές κατηγορίες. Το ίδιο και ο σημασιολογικός ρόλος: εκφράζεται με μια συντακτική λειτουργία. Επίσης, η παρατήρηση της Ν που θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια καθαρά σημασιολογική πραγμάτευση, ότι οι σημασιολογικοί ρόλοι είναι πολύ περισσότεροι και με λεπτότερες αποχρώσεις από τους θεματικούς μένει ατεκμηρίωτη και μετέωρη, αν και είναι γεγονός πως σε μια οριοθέτηση των στόχων του βιβλίου της αποκλείει εξ αρχής τη διερεύνηση της ποικιλίας των θεματικών ρόλων.

Θα μπορούσε κανείς να θέσει το –ρητορικό μάλλον– ερώτημα κατά πόσον μπορεί να προωθήσει μια θεωρία κατηγορήσεως αποφεύγοντας οποιαδήποτε χρήση συντακτικών όρων εννοιών, μένοντας όμως πάντα στο χώρο της γλωσσολογικής και όχι της φιλοσοφικής έρευνας. Ένα τέτοιο ερώτημα ίσως δεν θα είχε πολύ νόημα. Πόσο μάλλον αφού και η πρακτική της Ν δεν αποδεικνύεται απόλυτα συνεπής στην αρχική της διακήρυξη: από τη μία, αντιμετωπίζοντας το κατηγορήμα ως μια καθαρά σημασιολογική οντότητα, θεωρεί ως τέτοια ολόκληρους συνδυασμούς όπως: *very fond, a terrific scholar, took...to task, lent in great haste, un fiore di moglie* κ.λ.π.: από την άλλη όμως προσφεύγει σε έννοιες όπως «περιοχή θ», «αδελφικός κόμβος», «φραγμός», έννοιες που μέσα στη συγκεκριμένη θεωρία, στην οποία η Ν εντάσσει και τη δική της, είναι δομικές, αφού ορίζονται με αναφορά σε συντακτικές δομές (δέντρα). Επειτα, ο ορισμός της Ν για το ΠΚ είναι καθαρά δομικός, όπως, στην ουσία του και το δεύτερο proviso.

Η θεωρία της Ν δεν είναι αμιγώς, ή πρωτοτυπικά, σημασιολογική, παρά τις επανειλημμένες δηλώσεις της για το αντίθετο. Το ερώτημα που υποβάλλει η

άποψη της για τη θεωρία της μπορεί να τεθεί ως εξής: είναι δυνατόν να υπάρξει μια γλωσσολογική, μη-φιλοσοφική, θεωρία της κατηγορήσεως που ταυτόχρονα να μην είναι δομική; Η θετική απάντηση που επιχειρεί η Ν στο βιβλίο της δεν είναι απόλυτα πειστική γιατί, όπως είπαμε παραπάνω, η πρακτική και η επιχειρηματολογία της συχνά περιέχουν εσωτερικές αντιφάσεις και ασυνέπειες. Παρέχει, ωστόσο, πρόσφορο έδαφος για περισσότερη διερεύνηση του ερωτήματος αυτού, ιδιαίτερα αναφορικά με γλώσσες, όπως, π.χ., η Ελληνική, που δεν είναι στον ίδιο βαθμό «configurational» με την Αγγλική.

Η θεωρία της Ν έχει επίσης ένα θετικό χαρακτηριστικό που τη διαφοροποιεί από την πλειοψηφία των συναδέλφων της: χρησιμοποιεί άφθονα παραδείγματα (υπάρχουν σελίδες του βιβλίου με κάλυψη ως και 95% περίπου με παραδείγματα) είναι σαφές ότι σέβεται τα δεδομένα που η θεωρία της επιστρατεύεται να εξηγήσει, και στηρίζεται ουσιαστικά σ' αυτά: η θεωρία της «άγεται» μάλλον παρά «άγει» τα δεδομένα. Στα αντίστοιχα έργα των «αντιπάλων» θεωριών, τα παραδείγματα μπορούν να μετρηθούν στα δάχτυλα των δύο χεριών (ανάμεσά τους τα τυπικά παραδείγματα των θεωριών κατηγορήσεως είναι απομονώσιμα, π.χ. «John ate the meat raw», «John is/seems sick»). Ένα άλλο χαρακτηριστικό, όχι άσχετο με το προηγούμενο, είναι η φροντίδα της Ν να καλύπτει όλες τις πιθανές πλευρές ενός επιμέρους, κυρίως αμφιλεγόμε-

νου, θέματος που εξετάζει (όχι όλων, δυστυχώς), και να θέλει να προλαβαίνει πιθανές ενστάσεις του αναγνώστη.

Η συμβολή της θεωρίας της Ν είναι ουσιαστική και για έναν άλλο –εσωτερικό– λόγο: οι θέσεις της καλλιεργούν πρόσφορο έδαφος και ανοίγουν ορίζοντες προς τη διερεύνηση αρκετών επιμέρους ζητημάτων²³, άλλων λιγότερο κι άλλων περισσότερο σχετικών με την κατηγορήσεως. Μπορεί κανείς να εντοπίσει πολλά νήματα δεμένα στη συγκεκριμένη ανάλυση, που αν τα ακολουθήσει θα οδηγηθεί σε ενδιαφέρουσες περιοχές έρευνας. Αναφέρω στη συνέχεια ενδεικτικά μερικά από τα σημεία που θίγει η Ν ως σχετικά με την κατηγορήσεως, χωρίς, ωστόσο, να ολοκληρώνει μια συζήτηση γύρω από αυτά (για αρκετά, πάντως, η ολοκλήρωση σημαίνει και ισάριθμες μελέτες). Παρόλο που η Ν παίρνει θέση υπέρ της αιτιονομίας της σύνταξης, λέγοντας ότι προκειμένου να αποφασίσει κανείς για ένα συντακτικό θέμα πρέπει να στηρίζεται μόνο σε συντακτικές μαρτυρίες και συντακτικά κριτήρια, δεν συζητά καθόλου το θέμα της μη απόλυτα συμμετρικής (σ.78) σχέσης σημασιολογικών και συντακτικών κατηγοριών, όπως, για το συγκεκριμένο θέμα της κατηγορήσεως, ποιος είναι ο χαρακτήρας της σχέσης ενός σημασιολογικού κατηγορούμενου (ποι είναι κατά τη Ν η πρωτογενής έννοια του κ.) και του συντακτικού, που, μοιραία, είναι ο φορέας του και τι συνέπειες έχει αυτή η ασυμμετρία για μια συντακτική ανάλυση.

23. Όπως της δυνατότητας μη-αναφορικών (attributive) ΟΦ σε θέση συντακτικού ορίσματος (a carrer-girl... attracts me more) να λειτουργούν ως κατηγορούμενα, έστω και αν αυτή η δυνατότητα δεν είναι, κατά τη Ν, γλωσσικά ψηλαφήσιμη («...has no linguistic counterpart» σ.25), ή και της γενικότερης σχέσης/ισομετρίας, γλωσσολογικών οντοτήτων με ισοδύναμες φιλοσο-

φικο - σημασιολογικές έννοιες (πβλ. Williams 1983). Και μπορεί κανείς να σχολιάσει, γενικότερα, ότι η Ν αποφεύγει να θίγει θέματα που ανήκουν στον ευρύτερο χώρο της σημασιολογίας, όπως αυτό το συγκεκριμένο, παρά το σημασιολογικό χαρακτήρα που η ίδια ισχυρίζεται πως έχει η θεωρία της.

Στη θεωρία της N συμπεραίνουμε, γιατί δεν αναφέρεται ρητά πουθενά (μολονότι ο όρος «predicative position» αναφέρεται μια ή δύο φορές), ότι η συντακτική θέση δεν μπορεί να καθορίζει την ιδιότητα κάποιου στοιχείου ως κατηγορούμενου. Ομως, αν ορισμένες οντότητες είναι από τη φύση τους κατηγορηματικές, όπως π.χ. το επίθετο, τότε θα πρέπει να δεχτούμε ότι πάντα ερμηνεύονται ως τέτοιες: άρα δεν μπορούμε να διακρίνουμε μεταξύ τροποποίησης και κατηγορήσεως, διάκριση που κάνει η N, τουλάχιστον αν τηρούμε με συνέπεια τις βασικές έννοιες της θεωρίας.

Η διάκριση, τώρα, ανάμεσα στην κατηγορήση και την τροποποίηση (modification) είναι διάκριση ανάμεσα στα 19 (α – β):

- 19 α. We painted the red car
β. We painted the car red

Και στις δύο περιπτώσεις το επίθετο, ως η κατ' εξοχήν κατηγορία που αποδίδει μian ιδιότητα, αποδίδει θεματικό ρόλο. Ομως στη μια (19β) η ιδιότητα βεβαιώνεται (is asserted), ενώ στην άλλη (19α) χαρακτηρίζει «εγγενώς» το αναφερόμενο αντικείμενο. Η σχέση ονόματος και μεταονομαστικού επιθέτου απηχεί και τη διάκριση ανάμεσα σε topic και comment, ακόμα και την ενδιαφέρουσα και λησμονημένη σήμερα άποψη του Bolinger για την κατηγορηματική χρήση των (μεταονομαστικών) επιθέτων: η ερμηνεία της σχέσης αυτής είναι πιο απλή και άμεση αν συγκριθεί με τη σχέση επίθετου-ονόματος στο 19α. Η αντιδιαστολή των δύο τύπων σχέσης, η διαφορά, δηλ., ανάμεσα στο 19α και το 19β και η ένταξη της διαφοράς αυτής μέσα σε μια

θεωρία κατηγορήσεως δίνει μια νέα διάσταση στο όλο θέμα, καθώς η διαφορά αυτή μπορεί να επανεξεταστεί στα πλαίσια εννοιών που θέτει η συγκεκριμένη θεωρία. Παρά το γεγονός όμως, ότι η N και δημιουργεί, με τη θεωρία της, τις προουθέσεις, και αντιδιαστέλλει τις 19α – β, δεν εξηγεί τελικά γιατί το επίθετο ως προσδιορισμός (specifier) δεν ερμηνεύεται ως κατηγορούμενο (ΔΚ)²⁴, μολονότι εκπέμπει θεματικό ρόλο (βλ. Higginbotham 1985 για αυτού του είδους τη θεματική σύνδεση μεταξύ επιθέτου και ονόματος), ενώ η φυσιολογική ερμηνεία του επιθέτου που ακολουθεί μια ΟΦ είναι η κατηγορηματική. Δυστυχώς η ενδιαφέρουσα διάκριση μεταξύ κατηγορήσεως και τροποποίησης μένει μετέωρη και ελλιπής (μολονότι είναι σημείο στο οποίο επανέρχεται η N, πάντα όμως ακροθιγώς). Αυτό που μπορεί να συναγάγει μόνος του ο αναγνώστης αν συγκεντρώσει όλους τους υπαινιγμούς για το θέμα μέσα στο βιβλίο, είναι ότι αυτό που σε τελευταία ανάλυση κάνει τη διαφορά είναι το γεγονός ότι το επίθετο βρίσκεται μέσα στη μέγιστη προβολή του ονόματος, εμπίπτει στο προσδιοριστικό του σύστημα, αν δεχτούμε την ειδική λειτουργία του προσδιοριστικού δείκτη (specifier) ως μέρους (προέκτασης) της μέγιστης προβολής μιας κατηγορίας: το επίθετο δηλ., πριν από το όνομα, ή ανάμεσα σε άρθρο και όνομα δεν έχει τα περιθώρια να «απομονωθεί» από το αναφερόμενο αντικείμενο και να το «κατηγορήσει», όπως μπορεί να κάνει το επίθετο αν ακολουθεί το όνομα, κι έτσι αναγκαστικά αποτελεί μέρος της έννοιας του ονόματος. Όπως και να έχει, ο συσχετισμός της τροποποίησης με την κατηγορήση.

24. Κάτι που η θεωρία της, αντίθετα από τη θεωρία του Williams, δεν το αποκλείει: το υποκείμενο του επιθέτου - κατηγορούμενου θα ήταν το Ο (ή το Ο'), άρα όχι μέγιστη

προβολή, πράγμα ασύμβατο με τη θεωρία του W (αν και ο ίδιος λέει ότι το επίθετο ερμηνεύεται πάντα ως κατηγορούμενο (1980, 206)).

ως διαφοροποιήσιμων λειτουργιών, μπορεί να φωτίσει σκοτεινά ακόμα φαινόμενα της Ελληνικής, όπως είναι η ερμηνεία της (ασύμμετρης;) κατανομής των επιθέτων σε οριστικές και αόριστες ΟΦ (π.χ. *διάβασα το βιβλίο ωραίο, vs. διάβασα ένα βιβλίο ωραίο).

Επίσης ενδιαφέρουσα είναι και η εκτενής συζήτηση για το όνομα ως κατηγορούμενο, και η σύνδεσή του με ένα υποκείμενο που εμπίπτει στη μέγιστη προβολή του (βλ. σημ. 13). Η Rothstein στην κριτική της για το βιβλίο της Ν χαρακτηρίζει ως μεθοδολογικά (και θεωρητικά) άτοπη την ένταξη στο ίδιο φαινόμενο των: *Jack is a failure* και *Jack's argument about Bill convinced me*, δηλ. δυο διαφορετικών χρήσεων του όρου κατηγορούμενο—από τη μία ως συντακτικής οντότητας που συμπληρώνεται με ένα (συντακτικό) υποκείμενο/εξωτερικό όρισμα και, από την άλλη, ως της λογικής έννοιας «n-place predicate» που κορέννεται με n-αριθμό ορισμάτων-και την ανάλυσή τους «επί ίσοις όροις». Κατ' αρχήν, δεν νομίζω ότι αυτό είναι a priori λάθος· μάλλον το όλο θέμα εξαρτάται από τον τρόπο που συνειδητά χρησιμοποιούμε τους όρους, μέσα πάντα από μια συγκεκριμένη προοπτική. Αξίζει ακόμα να παραπέμψουμε στο σημείο αυτό στον Matthews (1981), ο οποίος, έξω από θεωρητικά μοντέλα, επίσης παρουσιάζει την κατηγορήση ως ενιαίο (από αυτή την άποψη) φαινόμενο μεν, αλλά με τη διατύπωση αντιρρήσεων ως προς την καθολικότητα της καθιερωμένης πρακτικής της συντακτικής διχοτόμησης της πρότασης σε υποκείμενο και κατηγορήμα²⁵ —που την χαρακτηρίζει «no more than a secondary feature» (σ.102). Αντίθετα, θεωρεί ως πιο γνήσια και πρωτογενή τη διά-

κριση ανάμεσα σε κατηγορητή (predicator) και complements, δηλ. ορίσματα (arguments)— διάκριση που προσεγγίζει τις καθαρά σημασιολογικές έννοιες «n-place predicate» και «individual term» (:argument), και επιπλέον συνεπάγεται την επί ίσοις όροις εμφάνιση των «συμπληρωμάτων», ή κατά τη Ν των «πρωταγωνιστών»²⁶. Από αυτή την άποψη, πιστότερη, ίσως, απόδοση του όρου «predicate» κατά τη Ν (ιδίως των πολυλεκτικών της «κατηγορουμένων») και τον Matthews να είναι «κατηγορήμα» (που έχει και «ρίζες» στη γραμματική μας παράδοση), ενώ ο όρος «predicator» του Matthews θα μπορούσε να αποδοθεί ως «κατηγορητής». Ίσως, λοιπόν, η προσπάθεια της Ν να υπαγάγει και τις δύο «χρήσεις» (που αντανακλούν δευτερογενή τεχνητή διάκριση) του όρου «predicate» σε μια ενιαία αντιμετώπιση να είναι απλώς ένα υπερβολικά φιλόδοξο πρόγραμμα, αλλά δεν μπορεί να θεωρηθεί ως θεωρητικό σφάλμα.

Η Rothstein καταλογίζει ακόμα στη Ν ότι παραλείπει να δώσει έναν «επίσημο» ορισμό του κατηγορούμενου. Η «παραλείψη» ωστόσο αυτή έχει δύο όψεις: πρώτον δεν μπορεί να καταχωρηθεί σαν αδυναμία από τη στιγμή που δεν είναι παραλείψη, παρά αποτελεί μέρος της ίδιας της θεωρίας, πβλ. «I hope to make it clear that definitions of predicate and theories of predication which gain their formal properties by relying on syntactic configuration properties are not desirable in any case...» (σ.78) και: «...a useful definition of predicate and a theoretically valid and empirically adequate theory of predication must be built on semantic notions» (ibid): δεύτερον, ο ορισμός αυτός, εμπειρικός μάλλον, όπως

25. Δηλ. σ' αυτό που η Rothstein ονομάζει «monadic XP» και σε κάτι που βρίσκεται έξω από αυτό.

26. Πβλ. Napoli: «...all role players of a predicate are semantically on an equal footing» (σ. 81).

τον εννοεί η Rothstein, υποκαθίσταται με τους ορισμούς των δύο βασικών τύπων κατηγορουμένων (ΠΚ-ΔΚ), και τα προνισσος, ως μέσα αναγνώρισης ενός κατηγορούμενου και του υποκειμένου του.

Το σοβαρότερο, ίσως, μειονέκτημα του βιβλίου είναι η περίεργη απουσία (υπο)σημειώσεων, με αποτέλεσμα το κείμενο να γίνεται δαιδαλώδες και δυσανάγνωστο εξαιτίας των παρενθετικών παρεμβάσεων στη ροή του. Κι αυτό συμβαίνει αρκετά συχνά, μια που η συγγραφέας αισθάνεται διαρκώς την ανάγκη να παραπέμπει/αναφέρει (σε) έργα/συγγραφείς με τους οποίους διαφωνεί ή συμφωνεί, πράγμα, βέβαια, πολύ χρήσιμο και διαφωτιστικό, αλλά που γίνεται σε βάρος της συνοχής του κειμένου.

Ελλείψεις και αδυναμίες, λιγότερες ή περισσότερες, εντοπίζονται σε κάθε μελέτη: όταν μάλιστα η μελέτη αυτή αποτελεί απόκλιση από τα κοινώς «ομολογούμενα», είναι φυσικό οι αδυναμίες να πληθύνονται και η κριτική να γίνεται αυστηρότερη. Για το συγκεκριμένο βιβλίο, πάντως, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι συμβάλλει ουσιαστικά στο χώρο του, που είναι το ευρύτερο θεωρητικό (γλωσσολογικό) πεδίο της κατηγορήσεως. Η μελέτη της Ν δίνει μια καινούργια διάσταση στο ήδη σύνθετο και από πολλές πλευρές προσεγγίσιμο αυτό θέμα. Κάνοντας μιαν επίκληση στον «κοινό» νου του σύγχρονου γλωσσολόγου προσφέρει πολλά ερεθίσματα (συμπεριλαμβανομένης και της πλούσιας, και, σε επιμέρους θέματα, εξειδικευμένης βιβλιογραφίας) για μια πιο εμπειριστατωμένη μελέτη όχι μόνο της ίδιας της κατηγορήσεως αλλά και πολλών –συναφών και μη– φαινομένων, και στα Ελληνικά, μιας γλώσσας που κατά όλο και μεγαλύτερη συμφωνία μεταξύ των γλωσσολόγων, ανήκει στις μη «configurational» γλώσσες.

Μελίτα Σταύρου - Σηφάκη
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bolinger D. 1967: «Adjectives in English: attribution and predication». *Lingua* 18, 1-34.
- Catsimali G. 1990: *Case in Modern Greek. Implications for clause structure* (Ph. D. Thesis. University of Reading).
- Chomsky N. 1965: *Aspects of the theory of syntax* (Cambridge, Mass.: The MIT Press).
- Chomsky N. 1986a: *Barriers* (Cambridge, Mass.: The MIT Press.).
- Chomsky N. 1986b: *Knowledge of language* (New York: Praeger).
- Emonds J. 1985: *A unified theory of syntactic categories* (Dordrecht: Foris).
- Higginbotham J. 1985: «On semantics». *Linguistic Inquiry* 14, 547-94.
- Horrocks G. – Μ. Σταύρου (1986): «Η θέση και η λειτουργία των επιθετικών προσδιορισμών μέσα στην ΟΦ». Στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* (Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης).
- O'Grady W. 1982: «Remarks on thematically governed predication». *Linguistic Inquiry* 8, 119-34.
- Lyons J. 1977: *Semantics*. 2 vol. (CUP).
- Matthews P. 1981: *Syntax* (CUP).
- Quirk R. – S. Greenbaum – G. Leech – J. Svartvik 1985: *A grammar of contemporary English*. (Longman).
- Robins R. H. 1967: *A short history of linguistics* (Longman).
- Rothstein S. 1990: Review of Napoli (1989). *Language* 66, 598-606.
- Stavrou M. (υπό δημοσ.): «Nominal apposition; more evidence for the DP analysis of the «NP»». Στο J. Payne (ed.), *Empirical approaches to language typology* (Mouton de Gruyter).
- Σταύρου Μ. (υπό δημοσ.): «Ονοματική παράθεση και επεξήγηση: μια ερμηνευτική προσέγγιση και προσδιορισμός των σχετικών φαινομένων».
- Williams E. 1980: «Predication». *Linguistic Inquiry* 11, 203-38.

- Williams E. 1983: «Against small clauses». *Linguistic Inquiry* 14, 287-308.
- Williams E. 1983a: «Semantic versus syntactic categories». *Linguistics and Philosophy* 6, 423-46.
- Williams E. 1984: «Grammatical relations». *Linguistic Inquiry* 15.4, 639-673.

Wolfgang U. Dressler, *Semiotische Parameter einer textlinguistischen Natürlichkeitstheorie*, Wien 1989, Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, σελ. 63.

Με αυτή τη μικρή σε έκταση εργασία ο Dressler επιχειρεί μία πρώτη προσπάθεια να επεκτείνει τη θεωρία της φυσικής (natural) φωνολογίας και μορφολογίας και στο κειμενικό επίπεδο. Η διάρθρωση του βιβλίου είναι η εξής: Προηγείται μια θεωρητική εισαγωγή με τις βασικές θέσεις του συγγραφέα, (κεφ. 1, σελ. 5 - 11). Αμέσως μετά ακολουθεί το κύριο μέρος του βιβλίου το οποίο συνίσταται στην ανάλυση των 4 φυσικών παραμέτρων της κειμενικής του θεωρίας χωρισμένη σε 4 κεφάλαια αντίστοιχα: Εικονικότητα (κεφ. 2, σελ. 13 - 21), Δεικτικότητα (κεφ. 3 σελ. 23 - 35), Διαφάνεια (κεφ. 4, σελ. 37 - 46), Κεντρικότητα (κεφ. 5, σελ. 47 - 51). Το βιβλίο κλείνει με το 6. κεφάλαιο – αποτελούμενο από 2 σελίδες (53 - 54) και επονομαζόμενο «Προοπτική» (Ausblick) – το οποίο κατέχει θέση epilόγου.

Πριν υπεισέλθω σε λεπτομερέστερη ανάλυση των επιμέρους σημείων του βιβλίου, θεωρώ αναγκαίο να κάνω μια μικρή εισαγωγή για τη φυσική θεωρία.

Οι βασικές θέσεις αυτής της θεωρίας, η οποία έχει τις ρίζες της στη σχολή της Πράγας και πιο συγκεκριμένα στην αντίθεση του ζεύγους μαρκαρισμένο / αμαρκαριστο, ετέθησαν από τον Stampe («The acquisition of phonetic representation», στο PCLS 5, 1969, 443 - 454). Η φυσική θεωρία εδραιώθηκε κατόπιν στο γερμανόφωνο χώρο με κύριους εκπροσώπους τους Wurzel, Mayerthaler, Panagl και Dressler, αλλά έχει επηρεάσει κατά μεγάλο μέρος και άλλους ερευνητές όπως τους Vennemann (φωνολογία), την Bybee (μορφολογία) κλπ.

Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία υποστηρίζει ο Dressler στα βιβλία του (όπως στη

συλλογική έκδοση Dressler (εκδ.) «Leitmotifs in natural morphology», Amsterdam 1987) ότι η γλώσσα αποτελείται από ημιαυτόνομους τομείς (φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη). Για τον κάθε έναν από αυτούς τους τομείς ο άνθρωπος είναι προικισμένος με καθολικές φυσικές τάσεις, οι οποίες βρίσκονται σε αντίθεση με μαρκαρισμένες λιγώτερο φυσικές. Αρχή δε της θεωρίας είναι ότι, *ceteris paribus*, όσο πιο εύκολη είναι μια διαδικασία για το ανθρώπινο μυαλό, τόσο σαν πιο φυσική ορίζεται, και τόσο πιο πολύ τείνει ο άνθρωπος να την επαναλάβει. Πληροφορίες για αυτές τις τάσεις παίρνουμε, κατά τον Dressler, βασιζόμενοι σε ένα σημειολογικό μοντέλο γλώσσας και λαμβάνοντας υπ' όψιν τις λειτουργίες του κάθε τομέα. Ως εκ τούτου ο Dressler αντικαθιστά εν μέρει τους απόλυτους κανόνες, μη δεχόμενος ότι υπάρχουν κανόνες που ή ισχύουν απόλυτα ή δεν ισχύουν καθόλου, ενώ δέχεται ότι υπάρχουν τάσεις που πραγματώνονται, αν δεν συναντήσουν αντίσταση από τις τάσεις άλλων τομέων της γλώσσας.

Ο σκοπός τώρα του συγκεκριμένου βιβλίου, όπως δηλώνεται και από τον σ., συνίσταται στην προσφορά ενός πλαισίου εξήγησης ορισμένων προτιμήσεων - τάσεων στην παραγωγή κειμένων σύμφωνα με τη φυσική θεωρία, όπως την περιγράψαμε πιο πάνω εν συντομία. Γι' αυτόν τον σκοπό ο σ. χρησιμοποιεί όχι μόνο κείμενα από κάποιο corpus (*interne Evidenz*) αλλά και στοιχεία από την εκμάθηση της μητρικής γλώσσας, από περιπτώσεις αφασίας κλπ. (*externe Evidenz*).

Ο σ. μας εισάγει στο βιβλίο (κεφ. 1) ορίζοντας το κείμενο σαν ένα συνεκτικό, αλληλεπιδρών (*interaktiv*) γλωσσικό συμβάν, το οποίο πληρεί τα κριτήρια της κειμενικότητας, που τέθηκαν στο βιβλίο «Einführung in die Textlinguistik» των Beaugrande / Dressler, Tübingen 1981 (σελ. 5). Στη συνέχεια ο σ. συζητά-

ει την ερμηνευτική δυνατότητα της φυσικής θεωρίας όταν εφαρμόζεται στο κειμενικό επίπεδο και τονίζει ότι αυτή στηρίζεται σε 2 βασικά ερμηνευτικά μοντέλα: τη σημειολογία και τον λειτουργισμό.

Τον *λειτουργισμό* τον δέχεται ο σ. σαν ερμηνευτικό εργαλείο (πρβλ. Γινόπ, «On understanding grammar», N. York 1979), σαν δυνατότητα ερμηνείας δηλ. των επικοινωνιακών ενεργειών (*kommunikatives Handeln*) του ανθρώπου, οι οποίες είναι συνειδητές πράξεις, με σκοπό την επικοινωνία (εδώ δεν θάπρεπε να συγχέουμε τις επιμέρους συνειδητές ή ασυνειδητές επιλογές του ομιλητή/ συγγραφέα). Βέβαια ο σ. καθιστά σαφές ότι οι λειτουργικές ερμηνείες δεν μπορούν ποτέ να είναι τόσο αυστηρές και απόλυτες όπως «οι παραγωγικές - νομοτελειακές» (*deduktiv - nomologisch*, σελ. 6), γιατί κάθε επικοινωνιακή πράξη στη γλώσσα μπορεί να εξυπηρετεί πολλές λειτουργίες (*polyfunctionalism*) και κάθε λειτουργία μπορεί να επιτελείται από διάφορες επικοινωνιακές πράξεις, δεν υπάρχει δηλ. αυστηρή αμφιμονοσήμαντη σχέση μεταξύ έκφρασης και λειτουργίας.

Η *σημειολογία* από την άλλη είναι κατά τον σ. απαραίτητη σε μία κειμενογλωσσολογική ανάλυση, επειδή η γλώσσα αποτελεί σύστημα σημείων, οπότε η σημειολογία - ως θεωρία των σημείων - προσφέρεται σε μια μεταθεωρία της γλώσσας (βλ. και σελ. 7, κ.εξ.), πράγμα που υποστηρίζει και ο Peirce και ο κύκλος του. Στη συνέχεια εξηγεί ο σ. τους λόγους, για τους οποίους διαλέγει σε βάση της ανάλυσής του τη σημειολογία του Peirce αντί αυτής του γλωσσολόγου Saussure. Ο σ. αναφέρει εδώ 10 πειστικούς λόγους, ο κυριώτερος εκ των οποίων, κατά τη γνώμη μου, είναι η επισήμανση εκ μέρους του Peirce του ρόλου του *ερμηνευτή*, δηλ. του αναγνώστη/ ακροατή, και του *ερμηνευόμενου*, δηλ. του επικοινωνιακού ή γνωστικού αποτελέ-

σματος ως ένα νέο σημείο σε μια αλυσίδα σημείων μέσα στην επικοινωνία, πέρα από τη στατική διχοτομία του Saussure: σημαίνον / σημαινόμενο, μορφή / σημασία. Κατά τον Peirce υπάρχουν τόσα σημαινόμενα όσοι είναι και οι ερμηνευτές και αυτά τα σημαινόμενα τα ονομάζει ερμηνευόμενα. Αυτή η άποψη έρχεται σε πλήρη συμφωνία όχι μόνο με τις θέσεις του σ., αλλά και με τις θέσεις κάθε νεώτερης κειμενολογικής θεωρίας.

Μετά από την παραπάνω συζήτηση του εισαγωγικού κεφαλαίου ερχόμαστε στο κύριο μέρος του βιβλίου, που συνίσταται στην επιμέρους ανάλυση των 4 καθολικών φυσικών παραμέτρων που διέπουν τα κείμενα ή την ομιλία, δηλ. της εικονικότητας, της δεικτικότητας, της διαφάνειας και της κεντρικότητας. Εδώ θα είχαμε να παρατηρήσουμε ότι το κύριο αυτό μέρος του βιβλίου εμφανίζεται λίγο αποκομμένο από τη θεωρητική εισαγωγή, λείπει δηλ. μια ενδιαμέση μικρή επεξήγηση για αυτές τις παραμέτρους και τη θέση τους στη συγκεκριμένη θεωρία. Κάτι τέτοιο όμως ίσως δικαιολογείται από το συμπυκνωμένο χαρακτήρα του βιβλίου.

Εικονικότητα (κεφ. 2. σελ. 13 - 21)

Ανάλογα με το βαθμό εικονικότητας χωρίζεται αυτή σε α. είδωλο, β. διάγραμμα, γ. μεταφορά.

- α. Είδωλο είναι η πλήρης εικονική αντιστοιχία μεταξύ των σημείων ή – στην προκειμένη περίπτωση – φράσεων, όπως π.χ. η ακριβής επανάληψη από τον ομιλητή Β των λεχθέντων από τον ομιλητή Α.
- β. Διάγραμμα είναι η επανάληψη κάποιων αντίστοιχων χαρακτηριστικών των σημείων π.χ. Α: «τί κάνεις εκεί;» - Β: «τί κάνω εκεί;».
- γ. Μεταφορά είναι μια πολύ χαλαρή αντιστοιχία μεταξύ των σημείων δηλ. φράσεων.

Η πιο συνηθισμένη περίπτωση εικονικότητας στο κείμενο είναι το διάγραμμα και γι' αυτό ο σ. αναλύει ειδικότερα την κειμενική διαγραμματικότητα, την οποία ορίζει σαν την ιδιότητα που έχουν τα κείμενα να αντανakλούν με τη σειρά της περιγραφής τους τη σειρά των πραγματικών συμβάντων (εδώ ο σ. συγκρίνει με τους όρους «ordo naturalis» και «κλιμακωτό»). Με τον σημειολογικό όρο της διαγραμματικότητας ερμηνεύει ο σ. και τη θεωρία της λειτουργικής προοπτικής της πρότασης και πιο συγκεκριμένα δείχνει βάσει αυτής της ιδιότητας ότι το γνωστό (θέμα) έρχεται πρώτο και το καινούργιο (ρήμα) έπεται. Και το κειμενικό φαινόμενο του παραλληλισμού εξηγεί ο σ. βάσει της σημειολογικής ιδιότητας της διαγραμματικότητας ορίζοντας δύο είδη, την οριζόντια και την κάθετη διαγραμματικότητα: κάθετη διαγραμματική σχέση μεταξύ σημασίας και έκφρασης, και οριζόντια διαγραμματική σχέση μεταξύ δύο παράλληλων εκφράσεων.

Δεικτικότητα (indexicality)

(κεφ. 3. σελ. 23 -35)

Στο 3. κεφάλαιο ο σ. αναλύει σύμφωνα με τη σημειολογική παράμετρο της δεικτικότητας το γνωστό φαινόμενο της κειμενικής αναφοράς (reference). Ο σ. θεωρεί ότι τα γλωσσικά μέσα – κυρίως αντωνυμίες – που προσφέρονται για την αναφορά σε κάποιο προηγούμενο ή επόμενο στοιχείο του κειμένου λειτουργούν σαν δείκτες (indices) αυτών των στοιχείων, μας παραπέμπουν δηλ. στα εν λόγω στοιχεία. Η ανάλυση που ακολουθεί είναι ως επί το πλείστον σύμφωνη με όλες τις τελευταίες θεωρίες για την κειμενική αναφορά (anaphora, cataphora, inferences κλπ.). Σαν ιδιαίτερο στοιχείο μπορεί να αναφερθεί εδώ η σημειολογική ερμηνεία του φαινομένου, η οποία κατά την γνώμη μου διαφέρει από την ανάλογη σημειολογική προσέγγιση του έργου του Petöfi.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης ο διαχωρισμός σε γραμμική και ιεραρχική απόσταση ανάμεσα στο αναφερόμενο στοιχείο (signans) και στο αντικείμενο αναφοράς (signatum): η σωστή δηλ. και γρήγορη πρόσληψη ενός κειμένου δεν εξαρτάται μόνο από την απόσταση signans - signatum στο κείμενο, αλλά και από την συντακτική ιεραρχία των εν λόγω όρων, όπως στην περίπτωση των αναφορικών νησίδων (islands): Drivers of trucks fill them up with diesel αλλά *Truckdrivers fill them up with diesel (σελ. 29). Ενδιαφέρουσα είναι η ανάλυση της δεικτικότητας (ή αναφοράς) μέσω ad hoc παράγωγων ή σύνθετων λέξεων, φαινόμενο πολύ συχνό στα γερμανικά: Nur eine Jungkuh ging auf das Eis... Die Eiskuh... (σελ. 31).

Το μόνο πρόβλημα που μπορεί κανείς να διαπιστώσει σ' αυτό το κεφάλαιο είναι η μη αποσαφήνιση της διαφοράς μεταξύ των όρων «δεικτικότητα» και «δείξη», μια και ο τελευταίος όρος έχει καθιερωθεί στην κειμενογλωσσολογία κυρίως ως εξωφορική αναφορά μέσω δεικτικών αντωνυμιών και επιρρημάτων όπως «χθες», «αύριο» κλπ., ενώ η δεικτικότητα καλύπτει όλες τις περιπτώσεις της κειμενικής αναφοράς.

Διαφάνεια (κεφ. 4. σελ. 37 - 46)

Ως προς την παράμετρο της διαφάνειας ο σ. διακρίνει 2 επίπεδα: το πραγματολογικό ή παραδειγματικό και το περικειμενικό ή συνταγματικό. Την πρώτη περίπτωση διαφάνειας τη συναντάμε κατ' εξοχήν στις γλωσσικές πράξεις (speech acts). Όσο πιο ευθείες είναι αυτές οι πράξεις τόσο πιο μεγάλη διαφάνεια παρέχουν (συγκρ. «σε βάρκα γεννήθηκες!» και «κλείσε την πόρτα!»). Το δεύτερο επίπεδο αφορά κυρίως σε καθαρά κειμενικές περιπτώσεις όπως στην έλλειψη και την επανάληψη. Αυτά τα δύο φαινόμενα αποτελούν τα 2 άκρα μιας κλίμακας διαφάνειας: όσο πιο ελλι-

πής είναι ο λόγος τόσο πιο αδιαφανής γίνεται. Από την άλλη η συχνή επανάληψη ίσως συγκρούεται με την αρχή της πληροφορικότητας (Beaugrande - Dressler 1981).

Οπωσδήποτε η αρχή της διαφάνειας είναι σχετική και ποικίλλει ανάλογα με τα διάφορα είδη κειμένου. Στην ποίηση π.χ. η φυσική αρχή της διαφάνειας υστερεί μεν σαφώς, αντισταθμίζεται δε από άλλες παραμέτρους των φυσικών γλωσσών και της επικοινωνίας, αντίθετα στον επιστημονικό λόγο η διαφάνεια είναι πολύ σημαντική.

Κεντρικότητα (Figur - Grund)

(κεφ. 5. σελ. 47 - 51)

Στο 5. κεφάλαιο ο σ. αναλύει σαν τελευταία σημαντική παράμετρο του λόγου, δηλ. τη σχέση κεντρικό - περιφερειακό στοιχείο (Figur - Grund) μέσα στο κείμενο. Ο σ. υποστηρίζει, βασιζόμενος σε εμπειρικές έρευνες δικές του και άλλων, ότι τα κεντρικά στοιχεία του κειμένου εμφανίζονται στην αρχή, ενώ τα δευτερεύουσας σημασίας στοιχεία, τα περιφερειακά, πρὸς το τέλος. Εδώ ο σ. δίνει σαν παράδειγμα την περιγραφή μιας εικόνας, όπου η περιγραφή αρχίζει από την κεντρική «φιγούρα» (Figur) και προχωράει στα επιμέρους στοιχεία, όπως επίσης και το γεγονός ότι στα βιβλία συνηθίζεται η βιβλιογραφία, οι πίνακες κλπ. να μπαίνουν στο τέλος.

Εδώ ανακύπτει κατά τη γνώμη μου κάποιο πρόβλημα, αν σκεφθούμε τη δομή των λογοτεχνικών έργων (θέατρο, διήγημα κλπ.), όπου συνήθως η κορύφωση είναι στο τέλος. Αυτό ίσως μπορούσε να εξηγηθεί από την ανάγκη αυτού του είδους να κρατάει το ενδιαφέρον αμείωτο. Σ αυτή την περίπτωση όμως μειώνεται η ισχύς της τετάρτης παραμέτρου αισθητά, αφού αυτή περιορίζεται σε θέματα εξωτερικής διάταξης των μερών ενός κειμένου ή βιβλίου, όπως βιβλιογραφία, σημειώσεις, πίνακες κλπ., και μόνο σε συγκεκρι-

μένα θέματα διάταξης περιεχομένου όπως αυτό της περιγραφής (π.χ. κάποιας εικόνας) ή και του επιστημονικού λόγου (κανόνας - παράθεση παραδειγμάτων). Ο ίδιος ο σ. παρατηρεί την αντίφαση της παραμέτρου της κεντρικότητας με την παράμετρο της διαγραμματικότητας η οποία, όπως είδαμε, δηλώνει την τάση να ακολουθείται στο κείμενο μια χρονική/λογική ακολουθία (πρβλ. *ordo naturalis*), όπως επίσης και την αντίφαση της παραμέτρου της κεντρικότητας με άλλες διαγραμματικές ακολουθίες (*diagrammatische Reihenfolgen*) του τύπου αίτιο - αποτέλεσμα, προϋπόθεση - συνέπεια και, κατά τη γνώμη μου, θέμα - ρήμα (βλ. γνωστό - νέο). Για την άρση αυτής της αντίφασης ο σ. τονίζει την ανάγκη έρευνας της τετάρτης παραμέτρου σε διάφορα είδη κειμένου, πράγμα που θεωρούμε κι εμείς απαραίτητο. Περαιτέρω θα προτείναμε έναν πιο περιοριστικό ορισμό της έννοιας «κεντρικό» για να μπορεί να διαχωρισθεί με σαφήνεια από έννοιες όπως «κορύφωση», «αποτέλεσμα», «νέο» κλπ.

Με το 6. κεφάλαιο ο σ. συνοψίζει τις βασικές του θέσεις και επισημαίνει ότι, αν και η ερμηνευτική δύναμη αυτής της θεωρίας μειώνεται από την περιπλοκότητα των κειμενικών φαινομένων (σε αντίθεση με τη μορφολογία και τη φωνολογία), αυτό που κυρίως θέλει να δείξει είναι ότι, όσο πιο σύμφωνο με τις παραπάνω 4 φυσικές παραμέτρους είναι ένα κειμενικό φαινόμενο, τόσο πιο ψηλή είναι ή συχνότητά του στη γλώσσα. Στη συνέχεια παραδέχεται τον περιληπτικό και αποσπασματικό χαρακτήρα του βιβλίου, πράγμα που δικαιολογείται από το σκοπό αυτής της συγγραφής (δηλ. μιας πρώτης προσπάθειας επέκτασης της φυσικής θεωρίας και στο κειμενικό επίπεδο) και τονίζει την ανάγκη περαιτέρω έρευνας των φυσικών παραμέτρων καθώς και των αλληλεπιδράσεών τους.

Κατά τη γνώμη μου ο σκοπός του σ. εκπληρώνεται παρά τη μικρή έκταση του

βιβλίου, αφού αυτό βασίζεται σε προϋπάρχουσα εκτενή εμπειρική και θεωρητική έρευνα και εξαιρετικά πλούσια βιβλιογραφία, ένας δε μεγάλος αριθμός παραδειγμάτων συμβάλλει αποτελεσματικά στο να μη δημιουργηθούν κενά στην κατανόησή του.

Συνολικά το βιβλίο αποτελεί μια ουσιαστική συμβολή τόσο στο χώρο της φυσικής θεωρίας, όσο και στο χώρο της κειμενογλωσσολογίας, προσφέρει δε μια άριστη θεωρητική βάση για περαιτέρω έρευνα πάνω στις λειτουργίες των επικοινωνιακών πράξεων του ανθρώπου. Σπάνια ένα τόσο μικρό βιβλίο καταφέρνει να ενσωματώσει μια τόσο εμπειριστωμένη θεωρητική ανάλυση, αποτέλεσμα μακράς πείρας και ενασχόλησης του σ. με τα φαινόμενα των φυσικών γλωσσών.

Αναστασία Χριστοφίδου
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Pierre Chantraine, Morphologie historique du grec. Παρίσι 1961² (ανάτυπωση 1984): Klincksieck, σσ. XIII+ 335 – Pierre Chantraine, Ιστορική μορφολογία της ελληνικής γλώσσας, μετάφραση Νίκου Κ. Αγκαβανάκη. Αθήνα 1990: Μ. Καρδαμίτσα, σσ. 410.

Πολύ χρήσιμο για την μελέτη της Αρχαίας Έλληνικής είναι τό έγχειρίδιο αυτό (α' έκδ. 1945) του γνωστού Γάλλου έλληνιστή Pierre Chantraine, συγγραφέα του πολύτιμου *Dictionnaire étymologique de la langue grecque* και άλλων έργων. Η *Morphologie* απευθύνεται πρό πάντων στους φοιτητές ή στους καθηγητές Μ. Ε. αλλά και γενικώτερα σέ όσους θέλουν νά ενημερωθοῦν υπεύθυνα για την μορφολογία (μέ την έννοια της κλίσεως – για την παραγωγή βλ. του ίδιου, *La formation des noms en grec ancien*, Παρίσι 1933) των αρχαίων ελληνικών διαλέκτων και μάλιστα της Ίωνικής - Αττικής. Ανάλογο έγχειρίδιο για τους ίταλόφωνους υπήρξε, όσο γνωρίζω, αυτό του Dino Pieraccioni, *Morfologia storica della lingua greca*. Φλωρεντία 1954: Vallecchi. Τό βιβλίο πάντως του Chantraine υπερέχει, διότι, μ.ά., αναφέρεται έν συντομία στην Μυκηναϊκή και στην Νέα Έλληνική.

Ό απαιτητικώτερος αναγνώστης θά ανατρέξει βεβαίως στην μέχρι σήμερα αναντικατάστατη *Griechische Grammatik I* (1939) του Eduard Schwyzler, στην όποια δέν μπορεί όμως νά ανεύρη τίποτε σχετικό μέ την Μυκηναϊκή, έφόσον ή γραμματική αυτή είχε συνταχθή αρκετά πριν αποκρυπτογραφηθή ή Γραμμική Β. Ό γερμανόφωνος ή «γερμανοτραφής» μελετητής μπορεί νά καλύψη τό κενό συμβουλευόμενος τό πολύ καλό έγχειρίδιο του Helmut Rix, *Historische Grammatik des Griechischen, Laut- und Formenlehre* (Darmstadt 1976: Wissenschaftliche Buchgesellschaft), πού περιλαμβάνει και φωνητική, είναι δέ λιγώτερο παραδοσιακό στην παρουσίασι των φαινο-

μένων από την *Morphologie* του Chantraine και ιδίως από την *Gr. Gr.* του Schwyzler, καθώς ό Rix καταφεύγει συχνότατα στην «λαρυγγική θεωρία» (βλ. κατωτέρω) κατά την ανάλυσι των τύπων. Ό Chantraine αφιερώνει μέν στην θεωρία αυτή ένα πολύ κατατοπιστικό κεφάλαιο, αλλά σπανίως ανατρέχει σέ αυτήν έν συνεχεία ως μαθητής του μεγάλου ίνδοευρωπαϊστή Antoine Meillet δέν συνήθιζε, όπως άλλοι, την αναδρομή στην ύποθετική ίνδοευρωπαϊκή ρίζα των λέξεων (ό Rix ασχολείται περισσότερο μέ την έτυμολογία, την προέλευσι των τύπων, απ' όσο ό Chantraine, ό όποιος και στό *Dictionnaire étymologique* ρίχνει τό βάρος όχι στην έτυμολογία, όπως ό Hjalmar Frisk στό *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, αλλά στην ιστορία, στην εξέλιξι της σημασίας των λέξεων κ.ά., μολονότι ανατρέχει συχνά στην λαρυγγική θεωρία).

Τό έγχειρίδιο αυτό μετέφρασε στην Έλληνική ό Νίκος Κ. Αγκαβανάκης, καθηγητής Μέσης Εκπαιδεύσεως. Πριν αναφερθώ στην μετάφρασι, θά προβώ σέ όρισμένες παρατηρήσεις σχετικά μέ τό πρωτότυπο.

Η *Morphologie* απευθύνεται, όπως ήδη έλέχθη, κυρίως σέ μή ειδικούς, χωρίς νά στερείται έπιστημονικής βαρύτητας. Απλώς αποφεύγονται, συνήθως, ή παράθεσι διαφορετικῶν απόψεων κατά την παρουσίασι ή την έρμηνεία των φαινομένων και ή σχετική βιβλιογραφία – στην αρχή του βιβλίου υπάρχει συνοπτική βιβλιογραφία, ενημερωμένη μέχρι το 1972 στην ανάτυπωση του έργου τό 1984 (στην μετάφρασι δέν αναγράφονται τά έργα των O. Szemerényi, *Einführung in die Vergleichende Sprachwissenschaft*, Darmstadt 1970, και M. Lejeune, *Phonétique historique du mycénien et du grec ancien*, Παρίσι 1972). Η γραμματική όρολογία είναι γενικῶς παραδοσιακή, χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα στην κατανόησι. Κάποια δυσκολία εμφανίζεται σέ όρι-

σμένα σημεία όπου ή διατύπωση εμφανίζει πυκνότητα.

Στό βιβλίο εξετάζεται αφ' ενός ή μορφολογία του ὀνόματος – οὐσιαστικῶν, ἐπιθέτων, πτωτικῶν σέ -θεν, -θι, -φι καί ἄλλων ἐπιρρηματικῶν σχηματισμῶν, ἀντωνυμιῶν καί ἀριθμητικῶν – καί αφ' ἑτέρου ή μορφολογία του ρήματος. Προτάσσεται εἰσαγωγή σχετικά μέ τήν Ἑλληνική καί τήν Ἰνδοευρωπαϊκή, όπου ἐκτίθενται τά βασικά σημεία τῆς γνωστῆς θεωρίας του Benveniste περί τριγράμματος ἰνδοευρωπαϊκῆς ρίζας (σσ. 9-15), καί ἄλλη γιά τήν Ἑλληνική καί τίς διαλέκτους τῆς (σσ. 16-24), όπου ὁ σ. ἐκθέτει τίς ἀπόψεις του – σύμφωνες ἐν πολλοῖς μέ αὐτές ἄλλων ἑλληνιστῶν (πβ. Γ. Μπαμπινιώτη, *Συνοπτική ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας*, Αθήνα 1985, σσ. 92-94) – γιά τίς σχέσεις Μυκηναϊκῆς καί διαλέκτων τῶν κλασικῶν χρόνων ὅπως καί γιά τήν ταξινόμησή τους.

Λόγω ἐλλείψεως χώρου περιορίζομαι στίς ἐξῆς ἐπισημάνσεις-παρατηρήσεις. Σχετικά μέ τήν θεωρία περί τριγράμματος ἰνδοευρωπαϊκῆς ρίζας (§§III-XI τῆς εἰσαγωγῆς: ἡμίφ./σύμφ. + e ἢ o ἢ ø + ἡμίφ./σύμφ.) πρέπει νά λεχθῆ ὅτι ἀνάγεται στούς «ἡμιφωνικούς συντελεστές» του Saussure (1879) καί ἐντάσσεται στήν «λαρυγγική θεωρία». Ἐχει βέβαια διατυπωθῆ κατά τρόπο καρτεσιανό, σχεδόν μαθηματικό, ἀλλά τίθεται τό ἐρώτημα ἂν ἀποδίδει τήν πρωτοῖνδοευρωπαϊκή γλωσσική πραγματικότητα ἢ ἂν συνιστᾶ μιά καθαρῶς θεωρητική ἢ νοητική κατασκευή. Ἐπειδή δέν ὑπάρχει δυνατότητα νά λεχθοῦν ἐδῶ περισσότερα, παρατηρῶ μόνο ὅτι ἕνα ἀπό τά ἀσθενῆ σημεία τῶν θεωριῶν του Saussure, του Jerzy Kurylowicz (ἐνός ἀπό τούς βασικούς ὑποστηρικτές τῆς λαρυγγικῆς θεωρίας), του Benveniste κ.ἄ. εἶναι, κατά τήν γνώμη μου, ὅτι ἐκλαμβάνουν τό γλωσσικό σύστημα ὡς κάτι σχεδόν ἀπόλυτα ἐνιαῖο καί ὁμοίομορφο, ὄχι ὡς *σύστημα ὑποσυστημάτων* (πβ. κατωτέρω). Ἔτσι,

ἕνα φαινόμενο ὅπως ἡ ἐμφάνισι μακρῶν φωνηέντων θεωρεῖται ὅτι ἀνάγεται σέ κοινή ἀρχή, ὅτι χρήζει ἐνιαίας ἐρμηνείας, σύμφωνα μέ τήν ἐπιστημονική ἀρχή «*entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem*» (οἱ οὐσίες, οἱ ἐννοιες, τά πράγματα δέν πρέπει νά πολλαπλασιάζονται πέρα ἀπό τήν ἀνάγκη), ἡ πατρότητα τῆς ὁποίας ἀποδίδεται στόν περίφημο ὀνοματοκρατικό φιλόσοφο του Μεσαιῶνα William of Ockham. Ἡ πιστή ἐφαρμογή τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ὀδηγεῖ ἐνίοτε σέ ἀδιέξοδα. Ἡ ἀναγωγή, π.χ., τῆς ρίζας **mā-* του **mātēr* σέ **meh-* δέν εἶναι ἀσφαλῶς ὀρθή, ἀφοῦ ἡ συγκεκριμένη λ. ἀνήκει στό παιδικό λεξιλόγιο (τά παιδιά σέ ὅλα τά μήκη καί τά πλάτη τῆς γῆς φαίνεται ὅτι προφέρουν στήν προκειμένη περίπτωση *ma* ἢ *mama* καί ὄχι *meh!*). Γιά πρόσφατες συζητήσεις περί τά «λαρυγγικά» καί περί τά «γλωττιδικά» (glottalic theory: p', t', k' > b, d, g), πού ὀρισμένοι ὑποστηρίζουν ὅτι διέθετε σέ παλαιότερα στάδια ἡ Ἰνδοευρωπαϊκή, βλ. Theo Vennemann (ἐκδ.). *The New Sound of Indo-European: Essays in Phonological Reconstruction*. Βερολίνο - Νέα Ἰόρκη 1989: Mouton de Gruyter. Σειρά Trends in Linguistics: Studies and Monographs 41.

Ὅσον ἀφορᾶ στίς νεοελληνικές κλητικές σέ -ο τῶν ὀνομάτων σέ -ο:ε (§13) βλ. Günther Steffen Henrich, *Κλητικές καί γενικές σέ -ο ἀπό ἀρσενικά σέ -ος στα Μεσαιωνικά καί Νέα Ἑλληνικά*. Θεσσαλονίκη 1976 (διδακτορική διατριβή).

Σχετικά μέ τήν κατάληξι -οι τῆς δοτικῆς ἐνικοῦ (§16), ἰδίως στίς βορειοδυτικές διαλέκτους, βλ. τό β' μέρος του ἄρθρου μου «Συμβολή στήν ἀρχαία ἑλληνική διαλεκτολογία», *Γλωσσολογία* 4 (1985), σσ. 89-99 (κυρίως σσ. 94-98), ὅπου ὑποστηρίζω ὅτι πρόκειται γιά βράχυνσι (*οι* < *οι*) καί ὄχι γιά τοπική μέ σημασία δοτικῆς.

Στήν §28, σημ. 1 τά λεγόμενα γιά τό *κόρη* ἰσχύουν καί γιά τά *δέρη*, *κόρρη*, ἐνώ

δέν αναφέρονται τά *στοά, πία* κ.ἄ., ὅπου τό *-ā* διατηρήθηκε, ἐπειδή παλαιότερα πρό αὐτοῦ ὑπῆρχε *ι* (πβ. *ἰων. στοιή*). Στήν §39, ἐκτός ἀπό τά θηλυκά σέ *-ā* (< * *-γα*: *δόξα, ἀλήθεια, σφῶρα* κ.τ.ῶ.), θά ἔπρεπε νά αναφερθοῦν αὐτά σέ *-ā* ἀπό ρῆμα: *ἔρευνα* < *ἐρευνάω*, *δίαιτα* < *διαιτάομαι* κ.ἄ. («ὑποχωρητικοί σχηματισμοί»). Ἐπ' εὐκαιρία διατυπώνω ἕνα πρακτικό κανόνα σχετικά μέ τήν ποσότητα του *-a* καί τόν τόνο τῆς παραλήγουσας: τά ὀνόματα τά λήγοντα σέ *-ρα* τοῦ ὁποίου προηγεῖται δίφθογγος με *ι* ἔχουν τό *-a* βραχύ καί, ἐπομένως, τά δυσύλλαβα προπερισπῶνται (ἀπό **-γα*, μέ ἐν συνεχείᾳ ἐπένθεσι τοῦ *γ* καί διφθογοποίησησι μέ τό προηγούμενο φωνῆεν): *μάχαιρα, σώτειρα, πείρα, πρῶρα, στείρα* κ.λπ.

Οἱ τύποι ὀνομαστικῆς *μητιέτα, ἰππότα* κ.ἄ. ἐρμηνεύονται (§42) περισσότερο ὡς κλητικές παρά ὡς ἄσιγμες ὀνομαστικές σέ *-ā*. Γενικά ὅμως ἡ ὀνομαστική χρησιμοποιοεῖται ὡς κλητική παρά τό ἀντίστροφο καί γι' αὐτό ἄλλοι θεωροῦν τό *-ā* ἀσθενῆ μεταπτωτική βαθμίδα **-ta* (πβ. *ἄδμητος - ἄδμητος* > *ἄδμης* κ.τ.ο. – βλ. Γ. Μπαμπινιώτη, *Ἱστορική γραμματική τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσας, II. Μορφολογία*, Ἀθήνα 1977, σ. 69). Στήν διατήρησι τοῦ ἀρχαϊκοῦ τονισμοῦ *δέσποτα* (§43, πβ. *ἄδελφε, μόζ(θηρε)*) θά συνέβαλε τό ἰδιαίτερο κῦρος καί ἡ ἀπόστασι ἀπό τοὺς κοινούς θνητούς πού ἐκφράζει ἡ *λ*. αὐτή μέχρι σήμερα (λέμε συχνά ὁ *δεσπότης* ἀντί ὁ *μητροπολίτης/ἐπίσκοπος* ἢ ὁ *δέσποτας* ἀκόμη καί γιά ἀπλό ἱερέα).

Στήν §155 θά εἶχε ἐνδιαφέρον ἡ παράθεσι τοῦ, σπάνιου βέβαια, τύπου *ἰ* «αὐτή», ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται ὡς ἰδιόρρυθμος τύπος ὀνομαστικῆς *γ'* προσ. καί γιά τόν σχολιασμό τοῦ ὁποίου βλ. τόν παρόντα τόμο, σ. 168.

Τελειώνω μέ δύο παρατηρήσεις σέ ρηματικούς τύπους. Ὁ Chantraine ἐρμηνεύει τό *ἔσσι* = *εἰ* (στόν Ὅμηρο, τόν Σώφρονα καί τόν Πίνδαρο) ὡς ἀποκατάστασι τοῦ ἰνδοευρ. **es-si* (§235) ἢ, ἀντιθέτως,

ὡς διατήρησι τοῦ (§343). Γιά ἀποκατάστασι τοῦ ἀποβληθέντος *-σ-* κάνει λόγο καί στήν §344 προκειμένου γιά τοὺς τύπους *κεῖσαι, ἴστασαι, δύνασαι, μέμνησαι*. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἔτσι ἔβλεπαν τά πράγματα οἱ μεγάλοι γλωσσολόγοι τοῦ 19ου αἰ., οἱ Νεογραμματικοί, πού πρέσβευαν ὅτι οἱ φωνητικοί νόμοι λειτουργοῦν στίς γλῶσσες μέ τυφλή ἀναγκαιότητα. Ἐπομένως τό *σ* μεταξύ φωνηέντων ἀποβλήθηκε, ἀλλά σέ ὀρισμένες περιπτώσεις ἀποκαταστάθηκε ἐκ τῶν ὑστέρων ἀναλογικά. Οἱ θετικιστές ὅμως Νεογραμματικοί ἀντιλαμβάνονταν μηχανιστικά τίς γλωσσικές μεταβολές, θεωροῦσαν δέ τό γλωσσικό σύστημα ὡς ἐνιαῖο καί ὁμοίμορφο (πβ. ἐπίσης τίς ἀπόψεις τοῦ Saussure: ἡ γλῶσσα εἶναι σάν ἕνα λεξικό τοῦ ὁποίου τά ἴδια ἀντίγραφα θά εἶχαν διανεμηθῆ στους ὁμιλητές). Ὡστόσο κάθε γλωσσικό σύστημα δέν ἐμφανίζεται ἀπόλυτα ὁμοίμορφο, ἀφοῦ ἀποτελεῖται ἀπό τό σύνολο τῶν ἰδιολέκτων καί τῶν κοινωνιολέκτων τῶν διαφόρων χρηστῶν/ὁμιλητῶν – περιλαμβάνει μ.ἄ. στοιχεῖα πού τείνουν νά ἀποβληθοῦν (ἀρχαϊσμούς) καί στοιχεῖα πού δέν ἔχουν ἀκόμη ἐνσωματωθῆ καλά (νεωτερισμούς). Καί ἰδιόλεκτος-κοινωνιόλεκτος σημαίνει διαφορά – πολλές φορές σημαντική – στό *α* ἢ στό *β* σημεῖο. Γλωσσικό λοιπόν σύστημα καί ὁμοιομορφία δέν ταυτίζονται ἢ κακῶς ταυτίζονται. Ἔτσι, γιά νά ἐρμηνεύσουμε τύπους ὅπως *δείκνυσαι, λέλυσαι, ἐσσί* κ.ἄ., δέν εἶναι ἀνάγκη νά καταφεύγουμε πάντοτε στίς λύσεις τῶν Νεογραμματικῶν ἢ μάλλον πρέπει νά τίς ἀποφεύγουμε, ὅταν αὐτό ἐπιβάλλεται. Σύγχρονοι κλάδοι τῆς γλωσσολογίας ὅπως ἡ *φυσική μορφολογία* (natural morphology) καί ἡ *φυσική φωνολογία* (natural phonology) μποροῦν νά δώσουν λύσεις πού, μ.ἄ., νά μὴν ἀποκλείουν τήν, ἔστω ὑποσυνείδητη, συμμετοχή καί ἀντίδρασι τῶν ὁμιλητῶν στίς γλωσσικές μεταβολές. Στά *δείκνυσαι, λέλυσαι* «συγκρούσθηκε» τό φυσικό στήν φωνολογία (ἀ-

ποβολή του -σ-) με τό φυσικό στην μορφολογία (κατάληξι -σαι του β' έν. μεσοπαθ. φωνής, πβ. *πέφανσαι, πέπραξαι* [-κσ-]), με επικράτησι του δεύτερου, διότι τὰ -σαι δέν συναιρούνταν οὔτε ἐμφανίζοταν ἢ σειρά αὐτή φθόγγων στην Ἑλληνική (γιά τήν σύγκρουσι γενικά μεταξύ του φυσικοῦ στην μορφολογία καί του φυσικοῦ στην φωνολογία βλ. Laurie Bauer, *Introducing linguistic morphology*. Ἐδιμβούργο 1988: Edinburgh University Press, σ. 189). Ἔτσι, οἱ ὁμιλητές ὑποσυνείδητα διετήρησαν τό -σ- στίς περιπτώσεις αὐτές.

Ὅσον ἀφορᾶ στό *ἐσσί* πιστεύω ὅτι μποροῦν νά λεχθοῦν τὰ ἐξῆς. Στόν τύπο εἰ ἐπεκράτησε τό φωνολογικῶς φυσικό, καθὼς ἐπρόκειτο γιά τύπο τῆς καθημερινῆς γλώσσας. Ὡστόσο στην ποιητική γλώσσα τό -σσ- μποροῦσε κάλλιστα νά διατηρηθῆ, ἀφοῦ τό *ἐσσί* ἐξυπηρετοῦσε τό μέτρο. Ἐξ ἄλλου ὁ τύπος αὐτός ἐμφανίζεται ὡς αἰολικός καί δωρικός ἀρχαϊσμός: *ἐμμί, ἐσσί*. Ὅ,τι ἴσχυε στην Ἰωνική-Ἀττική δέν ἴσχυε πάντοτε στίς ἄλλες διαλέκτους.

Ἄς ἐλθουμε τώρα στην ἑλληνική μετάφρασι. Τό γαλλικό κείμενο δέν ἐμφανίζει, γενικά, δυσκολίες. Ὁ μεταφραστής ὅμως ἐπεχείρησε ἐλεύθερη ὡς ἐπί τό πλεῖστον ἀπόδοσι, ἐπιδιώκοντας προφανῶς νά δώσῃ προσωπικό χαρακτήρα στην μετάφρασι, κάτι ὄχι ἐπιλήψιμο κατ' ἀρχήν. Ὡστόσο ὄχι μόνο ἡ πιστή ἀλλά καί ἡ ἐλεύθερη μετάφρασι, ὅπου δέν ἐνδείκνυται, κρύβουν πολλούς κινδύνους. Στην προκειμένη περίπτωσι ὁ μεταφραστής ἀποδυνάμωσε τό ἑλληνικό κείμενο σέ ἀρκετά σημεῖα, ἐνῶ σέ ὀρισμένα ἄλλα, ἐλπίζω ὄχι πολλά (δέν ἦταν ἐφικτή ἢ πλήρης παραβολή μεταφράσεως καί πρωτοτύπου), γράφονται τὰ ἀντίθετα ἀπ' ὅσα διατυπώνονται στό γαλλικό κείμενο, ἀκόμη καί σέ περιπτώσεις ὅπου αὐτό δέν ἐμφανίζεται κάπως δυσνόητο. Οἱ ἀδυναμίες αὐτές ὀφείλονται ἀσφαλῶς στό ὅτι ὁ μεταφραστής δέν εἶναι

γλωσσολόγος. Ὁ εἰδικός πού ἀναλαμβάνει μιά μετάφρασι, χωρίς νά εἶναι τέλειος κάτοχος τῆς συγκεκριμένης ξένης γλώσσας, θά ἐπιτύχη σημαντικά στό μεταφραστικό του ἔργο, διότι θά κατανοῆ καί θά δαισθάνεται, εὐκολώτερα ἀπό τόν μή εἰδικό, ὄρους κ.ἄ. «δύσκολα» σημεῖα.

Γεγονός εἶναι ὅτι ὁ κ. Ἀγκαβανάκης ἐργάσθηκε μέ φιλοπονία, ὅπως προκύπτει μ.ἄ. ἀπό τίς εὔστοχες ὑποσημειώσεις του στίς σσ. 75, 128 κ.λπ. Ἐπίσης στην ἀρχή τῆς §12 ἐπισημαίνεται ὀρθά ὅτι τὰ θεματικά ἀρσενικά/θηλυκά καί οὐδέτερα «διαφέρουν μόνο στην ὀνομαστική καί κλητική ενικού καί πληθυντικού καί στην αιτιατική του πληθυντικού», ἐνῶ στό πρωτότυπο προστίθεται ἡ αἰτ. έν., πρᾶγμα πού ἀληθεύει στην περίπτωσι τῶν ἀθεμάτων, δηλ. τῶν τριτοκλίτων. Παρά ταῦτα, ἡ μετάφρασι δέν ἱκανοποιεῖ πάντοτε.

Παρέβαλα τὰ δύο κείμενα ἀπό τήν ἀρχή μέχρι τό τέλος τῆς *ᾱ*-κλίσεως (§§ I-XIX, §§ 1-47) καί ὅσον ἀφορᾶ στίς §§ 170-7 (ἀρχή του β' μέρους, ἡ ὁποία ἀναφέρεται ἀπό γενικῆς πλευρᾶς στό ρῆμα), 363-7. Οἱ τελευταῖες αὐτές παραγραφοὶ ἀναφέρονται στην «ἐλληνική συζυγία», ὀρθότερα στην ἑλληνική ρηματική κλίσι (πβ. «σύστημα κλίσεως», σ. 195, §175), ἀφοῦ τό *συζυγία*, ἀντίθετα μέ τὰ *conjugatio, conjugaison* κ.τ.ἄ., σημαίνει «ρηματική κατηγορία» (σέ -ω, σέ -μι). Θά περιορισθῶ στην παράθεσι χαρακτηριστικῶν, κατὰ τήν ἐκτίμησί μου, σημείων ὅπου ἡ μετάφρασι χωλαίνει.

Στήν σ. 18 γράφεται μέν ὀρθῶς σχετικά μέ τὰ ἐπιθήματα -τηρ-(δο-τήρ-ες) καί -τορ-(δώ-τορ-ες): «α) Τα δύο ἐπιθήματα ξεχωρίζουν καί με τήν ποιότητα καί τήν ποσότητα των φωνηέντων (*n* [γρ. *η*] καί *o*) καί ἀπό τή θέση του τόνου [...]», ἀλλά στην ἴδια σ., πῶ πάνω, γράφεται ἐσφαλμένα «[...] σ' ἄλλες ὁμως περιπτώσεις πρέπει νά γίνεται λόγος μάλλον γιά ριζική συλλαβή παρά γιά θέμα» — «*Ailleurs on peut parler, au mieux, de radical ou de*

thème». Εκτός του έσφαλμένου παρά αντί ή θά ήταν όρθότερο νά μεταφρασθῆ: «[...] μάλλον για θέμα», έφόσον στά Γαλλικά οί όροι radical και thème είναι συνήθως ταυτόσημοι. Στην ίδια σ., πίο κάτω, μεταφράζεται: «As δούμε τώρα τις μεθόδους [όρθότ. το procedés πρέπει νά αποδοθῆ. έδω, «διαδικασίες»], που χρησιμοποιούνται γι' αυτούς τους γραμματικούς τύπους». Δέν πρόκειται άκριβώς για τύπους (formes), όπως λέγεται άμέσως έν συνεχεία, αλλά για γραμματικά γνωρίσματα, χαρακτηριστικά / σημάδια / γραμματικούς δείκτες, marques grammaticales (τά επιθήματα αυτά δείχνουν, όπως σημειώνει ό Ch., σέ ποιά κατηγορία ανήκουν οί λέξεις για τίς οποίες γίνεται έκαστοτε λόγος). Στο τέλος τῆς ίδιας σ. και άλλου τό suffixe μεταφράζεται πρόσφωνα αντί επίθημα, ένω αντί του συγχρόνως έμφανίζεται τύπος σύγχρονα, πού θυμίζει επίθετο (έπίσης ή πρότασι «διαθέτουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά» αντί, λ.χ., «έμφανίζονται [οί τύποι αυτοί] «χαρακτηρισμένοι» - «se trouvent «marquées» - είναι γλωσσολογικά αποδυναμωμένη έν σχέσει μέ τήν αντίστοιχη γαλλική).

Στήν σ. 19 (§II) μεταφράζεται: «[...] το φωνήεν κυμαίνεται μεταξύ e και o ή συστέλλεται (απουσία του φωνηέντος, που συγχωνεύεται με το δεύτερο όρο της διφθόγγου)» - «[...] la voyelle varie entre e, o, et zéro (absence de voyelle combinée avec le second terme de la diphtongue)». Είναι προφανές ότι έπρεπε νά μεταφρασθῆ «μηδέν» αντί «συστέλλεται», καθώς διαφέρουν συστολή, δηλ. βράχυνσι, φωνηέντος και άπουσία του. Η συνέχεια θά είχε ως έξῆς: «άπουσία του φωνηέντος τό όποιο συνδυάζεται/είχε συνδυασθῆ με τό β' στοιχείο τῆς διφθόγγου» (ή πίο ελεύθερα: «άπουσία του προτακτικού φωνηέντος τῆς διφθόγγου»), διότι ή μετάφρασι «που συγχωνεύεται» είναι άκατανόητη (στήν περίπτωση τῆς μηδενισμένης βαθμίδας άπουσιάζει τό φωνήεν πού στην άπαθῆ β. σχηματίζει δίφθογγο μέ τό

ήμίφωνο: λ.χ. ι - ει).

Στήν σ. 21 (§III) και άλλου ό όρος grec commun (λ.χ. νύμφα) αποδίδεται ως «παλιά ελληνική» αντί «κοινό» ή μάλλον «μή άττικό -ίωνικό», ένω σέ άλλα σημεία πρέπει νά αποδοθῆ μέ τό «Πρωτοελληνική/πρωτοελληνικό» (στήν σ. 34 έμφανίζεται ή άρκετά ίκανοποιητική άπόδοσι «του μακρόχρονου ā της αρχαιότερης ελληνικής»). Επίσης νά τεθῆ κόμμα αντί με στην φράσι «με το επίθημα *-ya/ya» - τό επίθημα αυτό αποτελεί δεύτερο παράδειγμα μεταπτωτικής έναλλαγῆς ā - ā.

Στήν σ. 22 τό laryngale μεταφράζεται «ψιθυριστός φθόγγος», πού, ένω φωνητικά δέν κρίνεται έσφαλμένο (ύπάρχουν όμως λαρυγγικοί φθόγγοι πού δέν είναι ψίθυροι), δέν συνηθίζεται - λέγεται π.χ. «τά λαρυγγικά τῆς Ίνδοευρωπαϊκής και όχι «οί ψιθυριστοί φθόγγοι τῆς ΙΕ».

Στήν σ. 24 (§VI) γίνεται λόγος για «ίχνη αρκτικών schwa σέ μερικά προθήματα», ένω ο Ch. κάνει λόγο για «laryngales dans certaines prothèses». Λαρυγγικά, stricto sensu, και schwa δέν ταυτίζονται και τό prothèses σημαίνει «προθεματικά φωνήεντα», λ.χ. τό a- στό á(F)έξω. Στην ίδια σ. (§VII) αντί «το φωνήεν που θα το στήριζε» θά ήταν άκριβέστερη ή μετάφρασι «τό φωνήεν στηριξεως/ύποβοηθήσεως/ (ύπο)βοηθητικό φωνήεν» (στήν §VIII, 2. β όρθώς χαρακτηρίζεται «βοηθητικό φωνήεν»). άφοϋ ό όρος voyelle d' appui αναφέρεται σέ συγκεκριμένο είδος φωνηέντος (schwa secundum), πού ορισμένοι υποθέτουν ότι διέθετε ή Ίνδοευρωπαϊκή.

Και μία μή γλωσσολογική παρατήρησι. Στην σ. 26 (§IX) γράφεται δύο φορές «M. E. Benveniste», ένω ό Ch. έννοουσε άσφαλώς «ό κ. E.B.» - το «κ.» όμως δέν θά είχε θέσι, διότι ό B. δέν ζῆ πλέον.

Στήν σ. 35 (§XV) γράφεται ότι τό έγκλιτικό μόριο είναι αν στην Κυπριακή, ένω αυτό συμβαίνει στην Αρκαδική (βλ. τήν όρθῆ διατύπωσι στό γαλλικό κείμενο).

Στήν σ. 45. (κάτω) ή διατύπωση «ένω σύγχρονα δήλωνε [ένν. ή δοτική] σε ποιον ή σε τι γίνεται μια πράξη [...]» θά έπρεπε νά λάβη τήν μορφή «ένω συγχρόνως δήλωνε για ποιόν ή για τί προορίζεται μιά πράξι [...]» – «Il indique à la fois à qui ou à quoi on destine une action [...]»

Στήν σ. 65 γίνεται λόγος για «αντιμεταχώρηση χρόνου» (ληός - λεός, ληόν- λεών) και «βράχυνση στη χώρα της χασμωδίας και αλλαγή έκτασης στη γενική λεώ, βράχυνση στή χώρα της χασμωδίας στή δοτική λέω» αντί για «άντιμ. ποσότητας και άνοιγματος/ποιότητας» – «métathèse de quantité et d'aperture» και «βράχυνσι κατά τήν χασμωδία βρ. φωνήεντος πρό φωνήεντος και αλλαγή άνοιγματος/ποιότητας στήν γενική λεώ, βράχυνσι κατά τήν χασμωδία...». Υπενθυμίζεται ότι στή λεός, λεών τό ε ήταν κλειστότερο από τό η τών ληός, ληόν και τό ω άνοικτότερο από τά ο, ου.

Στήν σ. 75 (§38) γράφεται ότι ή γεν. πληθ. τών θεματικών σε - ā, έπειδή έμφανίζει μετακίνηση του τόνου (περισπωμένη) στήν λήγουσα, «αποτελεί προφανή εξαίρεση και οφείλεται στη συναίρεση των στοιχείων της κατάληξης» (- έων > -ων). Δέν πρόκειται άσφαλώς για «προφανή εξαίρεση» αλλά για «φαινομενική εξαίρεση» (τό επίθ. apparent είναι άμφισημο), άφοϋ ο Ch. παρατηρεί ότι ό τύπος αυτός «δέν αποτελεί παρά φαινομενική εξαίρεση και προέρχεται από συναίρεση» – «ne constitue qu' une exception apparente et résulte d' une contraction» (τό ne constitue que οδηγεί στό συμπέρασμα ότι τό apparente σημαίνει, έδϋ, «φαινομενική»).

Στήν σ. 78 (§44) γίνεται λόγος για τήν κατάληξι - εο τής νεώτερης Ίωνικής, που έγινε «με συναίρεση - εϋ, Αρχηγέτευ». Ο όρος συναίρεση - contraction χρειάζεται διευκρίνησι. Στήν περίπτωση αυτή δέν πρόκειται άκριβώς για συναίρεση αλλά για κλειστή προφορά (κλειστοποίηση) του ο σε υ και διφθογοποίηση (στήν

Γαλλική ή διφθογοποίηση ονομάζεται συχνά synizèse), δηλ. για προφορά εϋ-πβ. Michel Lejeune, *Phonétique historique du mycénien et du grec ancien*. Παρίσι 1972: Klincksieck, σ. 251, §275.

Άς δοϋμε και όρισμένα σημεία του κεφαλαίου ΙΧ. που αναφέρεται στό ρήμα. Στήν σ. 192 (§171) τό secondairement «δευτερευόντως, δευτερογενώς...» μεταφράζεται «μεταγενέστερα». πράγμα που θά μπορούσε νά δώση τήν έντύπωση ότι οι τύποι λέξω, έλεξα κ.ά. χρησιμοποιήθηκαν από τους μεταγενεστέρους, ένϋ άπαντων ήδη στους κλασικούς χρόνους.

Στήν σ. 193 τό définition «όρισμός» ή, όπως έδϋ, «χαρακτηρισμός» – «La définition la plus générale de l' aoriste [...] est que l' aoriste ne fournit à l' indicatif qu' un prétérit [...]» – μεταφράσθηκε «προδιορισμός» (γρ. «προσδιορισμός»). Στήν σ. 195 (§175 τό «ce système cohérent et complet qu' on appelle une conjugaison» μεταφράσθηκε «συνκεντρωτικό και ολοκληρωμένο σύστημα κλίσης» αντί «όμοιογενές λογικό... και ολοκληρωμένο σ. κ.»).

Και έρχόμαστε στο τρίτο μέρος του τελευταίου κεφαλαίου (σσ. 371-9). Στήν σ. 371 (§363) ό όρος suppletisme «ανάπλήρωσι κλιτικού παραδειγματος (μέσω συνωνύμων)» άποδοθηκε με τήν σχοινοτενή περίφραση «Η συμπλήρωση της κλίσης των ρημάτων με τήν προσουγή σε άλλες ρίζες». Στο τέλος τής §364 ό όρος *dénominaifs* «ονοματικά» ρήματα όπως τιμω μεταφράσθηκε «παρώνυμα» – ό όρος χρησιμοποιείται για τα όνόματα που παράγονται από όνοματα. Στο τέλος τής σ. 372 και στήν άρχη τής σ. 373 γράφεται «στην υποτακτική της ιων. - αττ. είδέω, είδης, που ο τονισμός τους προϋποθέτει συναίρεση», αντί του όρθου «[...] που ό τονισμός του [του είδης]...» – «[...] dont le ton suppose une contraction» (όπου τό dont αναφέρεται προφανώς μόνο στον β τύπο). Έν συνεχεία γράφεται: «ίσως στην ευκτική είδεί-

ην με ριζικό φωνηεντισμό ανάλογο προς το *μιγείην*», ενώ ο Ch. επισημαίνει τό αντίθετο: «peut-être à l' optatif *εἰδείην*, comparable au vocalisme radical près à *μιγείην*», δηλ. «ἴσως στήν εὐκτ. *εἰδείην*, πού μπορεῖ νά συγκριθῆ/παραλληλισθῆ, ἐκτός τοῦ ριζικοῦ φωνηεντισμοῦ, μέ τό *μιγείην*» (à... près «ἐκτός», γαλλισμός). Στό *εἰδείην* ἡ ρίζα ἐμφανίζει ἀπαθῆ βαθμίδα *ει*, στό *μιγείην* μηδενισμένη βαθμ. *ι*. Ἐκτός ἄλλων παρατηρήσεων σχετικά μέ τήν μετάφρασι τῆς παραγρ. αὐτῆς (βλ. π.χ. «μεταγενέστερους», στήν ἀρχή τῆς σ. 375, ἀντί «νεωτέρους», ἐφόσον τά *βαλλήσω* καί *βοσκήσω* δέν εἶναι μεταγενέστερα) τό *Geoponica* πού παραθέτει ὁ Ch. θά ἔπρεπε νά ἀποδοθῆ μέ κάτι περισσότερο ἀπό «*Γεωπονικά*» – πρόκειται γιά συλλογή πού ἀνάγεται στήν βυζαντινή περίοδο, 10ο αἰ. Τέλος, στήν σ. 377 γράφεται ἐσφαλμένα: «*ἔζωται*, που ἴσως εἶναι φωνητικό» ἀντί «[...] πού δέν μπορεῖ νά εἶναι φωνητικό» - «[...] qui ne peut être phonétique».

Θετικό σημεῖο τῆς μεταφράσεως ἀποτελεῖ τό ὅτι ὑπάρχουν, ὅσο πόρεσα νά διαπιστώσω, λίγα τυπογραφικά σφάλματα, ἔχουν δέ διορθωθῆ ὀρισμένα τοῦ γαλλικοῦ κειμένου, λ.χ. σ. 378 *τέτεισμαι* ἀντί *τετείσμαι* – ἄλλα δέν διορθώθηκαν: σ. 48, σημ. 6, *γona*, γρ. *γονά*. Στήν σ. 14 νά γρ. «*indo-européennes*», «*indo-européen*» καί «*langue grecque*». Στήν ἀρχή τῆς IV νά γρ. «*ε*» ἀντί «*e*» καί πιο κάτω νά γρ. «*ē* > ελλ. *η*». Στήν σ. 46 (§3) νά γρ. «*συγκρητισμός*». Στήν σ. 52 «**ā- ei*» ἀντί «**ā-ei*». Στήν σ. 61 (§20) νά γρ. «*στη λατινική *is**». Στήν §43 νά γρ. «(ξ 55)». Στήν σ. 129 (§99) νά γρ. «*στην Κεφαλλωνιά*». Στήν σ. 374, σημ. 67, νά γρ. «(K 252)» καί στήν σ. 377 νά γρ. «*ἔτεισθην του τίνω*».

Γεώργιος Μαγουλάς
Παν/μιο Ἀθηνῶν
Τομέας Γλωσσολογίας